

Jutta Heikkinen & Reetta Kiviniemi

SUKUPUOLITTUNEET KÄYTÄNNÖT KOULUJEN OPPIMISYMPÄRISTÖISSÄ

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

SUKUPUOLITTUNEET KÄYTÄNNÖT KOULUJEN OPPIMISYMPÄRISTÖISSÄ

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Jutta Heikkinen & Reetta Kiviniemi
Opinnäytetyö
Syksy 2024
Sosiaali-alan tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Sosiaali-alan tutkinto-ohjelma

Tekijät: Jutta Heikkinen & Reetta Kiviniemi

Opinnäytetyön nimi: Sukupuolittuneet käytännöt koulujen oppimisympäristöissä

Työn ohjaajat: Liisa Seppänen & Hannele Ollinen

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Syksy 2024

Sivumäärä: 50

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli lisätä tietoisuutta koulujen oppimisympäristöissä esiintyvistä sukupuolittuneista käytännöistä. Sosionomin keskeisimpiä tehtäviä yhteiskunnassa on hyvinvoinnin lisääminen ja syrjinnän ehkäisy, esimerkiksi sukupuolen perusteella. Tietoisuutta lisäämällä pyrimme edistämään nimenomaan lasten ja nuorten kouluhyvinvointia, joka on tutkimusten mukaan ollut viime vuosina laskussa.

Havainnollistimme sukupuolittuneita käytänteitä tieteellisten tutkimusten ja teosten lisäksi erilaisten konkreettisten esimerkkien kautta. Opinnäytetyön oli tarkoitus tuottaa tietoa, jota voidaan hyödyntää käytännön työssä ulottuen myös koulumaailman ulkopuolelle, muihin sosiaali-alan työympäristöihin. Toteutimme opinnäytetyömme kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, jotta saimme aiheesta mahdollisimman laajan kokonaiskuvan. Hyödynsimme hakuprosessissamme Boolean-logiikka hakutekniikkaa, jonka avulla saimme kohdennettua aineistot vastaamaan juuri meidän tutkimuskysymykseemme. Aineistot analysoitiin hyödyntämällä aineistolähtöistä sisällönanalyysiä.

Tutkimuskysymys: *Millaisia sukupuolittuneita käytäntöjä koulujen oppimisympäristöissä esiintyy?*

Tietoperustassamme olemme käsitelleet tutkimukselle keskeisiä käsitteitä kuten sukupuolten välistä tasa-arvoa, sukupuoleen perustuvaa syrjintää sekä sukupuolinormeja. Tulostemme mukaan sukupuolittuneet käytännöt olivat yhä vahvasti läsnä kouluympäristöissä. Jaoittelimme nämä käytännöt neljään luokkaan: sukupuolittunut opetussisältö, sukupuolittunut oppimateriaali, epätasa-arvoinen kohtelu sekä sukupuolistereotyyppiat.

Koemme, että tulevaisuudessa olisi hyödyllistä saada lisää tutkimustietoa, joka keskittyy yksinomaan tiettyyn kouluasteeseen. Tämä mahdollistaisi sukupuolittuneiden käytäntöjen vertailun eri koulutusasteilla ja niiden mahdollisten eroavaisuuksien tarkemman tarkastelun. Lisäksi olisi kiinnostavaa saada tutkimustietoa siitä, miten sukupuolittuneet käytännöt muuttuvat oppilaiden siirtyessä koulutusasteelta toiselle ja minkälaisia pitkäaikaisvaikutuksia sukupuolittuneilla käytännöillä on oppilaiden hyvinvointiin ja ammatillisiin valintoihin. Tulevaisuuden jatkotutkimuksissa olisi mielenkiintoista tarkastella sukupuolittuneita käytäntöjä laajemmista näkökulmista. Esimerkiksi tutkimalla käytäntöjä muunsukupuolisten ja transsukupuolisten näkökulmasta voitaisiin saada kattavampi kuva sukupuolen moninaisuudesta ja koulumaailmaan vakiintuneista käytännöistä.

Asiasanat: sukupuolittuneet käytännöt, koulu, tasa-arvo, sukupuolinormit, sukupuolistereotyyppiat

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

Authors: Jutta Heikkinen & Reetta Kiviniemi
Title of thesis: Gendered Practices In School Learning Environments
Supervisors: Liisa Seppänen & Hannele Ollinen
Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2024
Number of pages: 50

The purpose of this thesis was to raise awareness about gendered practices in school learning environments. One of the key roles of a Bachelor of Social Services in society is to promote well-being and prevent discrimination, for example, based on gender. By raising awareness, we aim to enhance the well-being of children and adolescents in schools, which, according to research, has been declining in recent years.

In addition to scientific studies and literature, we illustrated gendered practices through various concrete examples. The thesis aimed to provide information that could be used in practical work, extending beyond the school environment to other social service work settings. We conducted our thesis as a descriptive literature review to obtain a broad overview of the topic. We used Boolean logic in our search process, which allowed us to focus the materials to specifically address our research question. The data were analyzed using data-driven content analysis.

Research question: What kinds of gendered practices exist in school learning environments?

In our theoretical framework, we discussed key concepts essential to the research, such as gender equality, gender-based discrimination, and gender norms. According to our findings, gendered practices were still strongly present in school environments. We categorized these practices into four groups: gendered teaching content, gendered learning materials, unequal treatment, and gender stereotypes.

We believe that in the future, it would be useful to obtain more research focused exclusively on a specific school level. This would enable a comparison of gendered practices at different educational levels and a closer examination of any potential differences. Additionally, it would be interesting to gather research on how gendered practices evolve as students transition from one educational level to another and what long-term effects these gendered practices have on students' well-being and career choices. Future studies could also explore gendered practices from broader perspectives. For example, researching practices from the viewpoints of non-binary and transgender individuals could provide a more comprehensive understanding of gender diversity and the established practices in the school system.

Keywords: gendered practices, school, equality, gender norms, gender stereotypes

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	SUKUPUOLI KOULUN ARJESSA.....	7
2.1	Sukupuoli ja sen merkitys opetuksessa.....	7
2.2	Sukupuolten välinen tasa-arvo koulussa	8
2.3	Sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolineutraalius.....	9
2.4	Sukupuoleen perustuva syrjintä	10
2.5	Sukupuolinormit ja sukupuolittuneet käytännöt	11
3	TUTKIMUKSEN TARKOITUS, TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYS.....	13
3.1	Aiheen valinta ja rajaaminen	13
3.2	Tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymys	14
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	15
4.1	Kirjallisuuskatsaus menetelmänä	15
4.2	Hakuprosessi.....	16
4.3	Kirjallisuushaku ja valittu aineisto	18
4.4	Aineiston analysointi.....	22
4.5	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	28
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET	30
5.1	Sukupuolittunut opetussisältö.....	30
5.2	Sukupuolittunut oppimateriaali	31
5.3	Epätasa-arvoinen kohtelu.....	32
5.4	Sukupuolistereotypiat	33
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	35
6.1	Stereotypiat ja opetusryhmät.....	35
6.2	Epätasa-arvoinen kohtelu.....	38
6.3	Oppimateriaali	39
7	POHDINTA	41
	LÄHTEET.....	45

1 JOHDANTO

Perusopetus on koko ikäluokan kattava peruspalvelu sekä tärkeä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimintaympäristö. Lapset ja nuoret viettävät suuren osan ajastaan koulussa, minkä vuoksi koulua voidaan pitää yhtenä lasten ja nuorten merkittävimmistä kehitysympäristöistä. Myönteinen hyvinvointia ja terveyttä vahvistava suotuisa kehitys on osittain pysähtynyt peruskouluissa luvulla 2020–2021 ja tämän vuoksi nuorten kouluhyvinvointiin tulisi panostaa juuri nyt. (Wiss ym. 2022, 1–2.)

Peruskoululaisten kouluhyvinvoinnissa on viime vuosina tapahtunut muutoksia. Vuoden 2023 kouluterveyskyselyn mukaan 4–5. luokkalaisista tytöistä 76 % ja pojista 70 % pitää koulunkäynnistä. Vuonna 2019 tytöistä jopa 82 % ja pojista 74 % ovat pitäneet koulunkäynnistä. Tyttöjen kouluhyvinvointi on selkeästi laskussa. Yläkouluikäisillä tytöillä muutokset näkyvät vielä radikaalimmin, ja esimerkiksi 8. ja 9. luokkalaisista tytöistä ainoastaan 47 % pitää koulunkäynnistä, kun taas vuonna 2019 luku on ollut 61 %. Poikien kouluterveyskyselyn tulokset eivät ole muuttuneet yhtä voimakkaasti, mutta niistä nähdään, että myös poikien kouluhyvinvointi on laskussa. Kouluterveyskyselyn tilastojen mukaan poikien koulusta pitäminen on pudonnut vuodesta 2019 vuoteen 2023 kaksi prosenttia. (THL 2023.) Kouluhyvinvoinnissa on eroja sekä ala- ja yläkoulun välillä että myös sukupuolten välillä. Näemme hyvin tärkeänä, että koulu olisi tasa-arvoinen ympäristö, jossa jokainen koululainen tuntisi olonsa samanarvoiseksi ja turvalliseksi, ja tämä ohjasi meidän opinnäytetyömme aiheen valintaa.

Opinnäytetyömme aihe on sukupuolittuneet käytännöt koulujen oppimisympäristöissä. Sukupuolittuneilla käytännöillä tarkoitetaan yhteiskuntaamme vahvasti vakiintuneita käsityksiä siitä, millaisia tyttöjen ja poikien tulisi olla. Nämä käytännöt ovat tyttöihin ja poikiin kohdistuvia odotuksia, jotka liittyvät esimerkiksi käyttäytymiseen sekä koulumenestykseen. Kasvatus kouluympäristössä muodostuu arkisista toiminnoista, minkä vuoksi koulussa ilmeneviä sukupuolittuneita käytänteitä on usein vaikea tunnistaa ja nähdä ongelmana. (Kangas 2018, 16–17.) Opinnäytetyössä on tavoitteena tuoda kirjallisuuskatsauksen avulla esiin vakiintuneita käytänteitä, joihin puuttamalla voidaan kehittää kouluja oppimisympäristöinä ja siten edistää hyvinvointia koulussa. Sukupuolittuneet käytännöt eivät rajoitu vain kouluympäristöön, minkä vuoksi tutkimuksemme tuloksia on mahdollista soveltaa useisiin sosiaalialan työympäristöihin, joissa työskennellään lasten ja nuorten kanssa.

2 SUKUPUOLI KOULUN ARJESSA

2.1 Sukupuoli ja sen merkitys opetuksessa

Ihmiset jaetaan usein kahteen eri sukupuoleen tyttöön tai poikaan. Sukupuoli on käsitteenä kuitenkin moninaisempi, ja sillä on monia ilmenemismuotoja. Sukupuolta ei voida määrittellä ainoastaan biologisen sukupuolen perusteella, vaan siihen kuuluu lisäksi juridinen, sosiaalinen, psyykinen ja aistillinen kokemus. (Vilka 2010, 17.) Ihminen voi olla poika, tyttö tai molempia. Hän voi olla myös jotain niiden väliltä tai kokea olevansa sukupuoleton. Sukupuolen käsitteeseen sisältyy sukupuoli-vähemmistöt ja sukupuoliennemmistöt. Vähemmistöön kuuluvat transihmiset, sukupuolettomat sekä intersukupuoliset. Sukupuolienemmistöksi lasketaan puolestaan cis-ihmiset eli syntymässä määritettyä sukupuoltaan ilmaisevat ja siihen itsensä määrittävät ihmiset. (Seta 2023.)

Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan yksilön omaa kokemusta sukupuolestaan tai sukupuolettomuudestaan. Ilmiönä sukupuoli-identiteetti on monimuotoinen sekä yksilöllinen. Sukupuoli-identiteetin kehitys alkaa jo lapsuusiässä ja kehittyminen jatkuu koko loppuelämän ajan. Ulkopuolelta tulevalle palautteella on suuri merkitys sukupuoli-identiteetin kehittymisessä ja palaute ohjaa, mihin suuntaan sukupuoli-identiteetti lähtee muodostumaan. (Kuivalainen 2016, 45–48.) Identiteetin muodostus on yksi nuoruusiän merkittävimmistä kehitystehtävistä ja nuoruusikä on identiteetti-kehityksen kannalta hyvin aktiivista aikaa. Sukupuoli-identiteetin muodostuminen on tutkimusten mukaan moniulotteista, monimääritelmällistä ja muutoksille avointa. (Karvonen ym. 2023.)

Sukupuolen huomiointi on erityisen tärkeää kasvatuksessa ja opetuksessa. Sukupuolen tiedostaminen nimenomaan koulussa on tärkeää, sillä koulu on merkittävässä asemassa edistämässä yhteiskunnan arvoja. Koulussa vietetään paljon aikaa merkittävässä kehitysvaiheessa, mikä muokkaa oppilaiden maailmankuvaa. Lisäksi opettajilla sekä muilla kasvattajilla on suuri vaikutus siihen, millä tavalla lapset ja nuoret näkevät itsensä. Eri sukupuoliin kohdistuvilla epätasa-arvoisilla käytännöillä on pitkä historia kouluissa, sillä jo 1970-luvun Yhdysvalloissa koulutuksessa on huomattu sukupuoli-steriotypioita, jotka näkyvät esimerkiksi oppikirjoissa, koulun fyysisessä tilassa, säännöissä sekä normeissa. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 25–26.)

2.2 Sukupuolten välinen tasa-arvo koulussa

Sukupuolten välinen tasa-arvo tarkoittaa sitä, että miehillä ja naisilla on yhtäläiset mahdollisuudet toteuttaa itseään ja osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Sukupuolten välinen tasa-arvo on ajasta ja paikasta riippuvainen ja sen saavuttaminen sekä ylläpitäminen vaativat toimintaa monella tasolla. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 29.) Sukupuolten välistä tasa-arvoa takaa tasa-arvolaki eli laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Lain tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä, edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä täten myös parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Lisäksi lain tarkoituksena sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän estäminen. (Laki naisen ja miehen välisestä tasa-arvosta 1986/609, 1§.)

Sukupuolten välistä tasa-arvoa voidaan tarkastella muun muassa muodollisen, mahdollisuuksien sekä toteutuneen tasa-arvon näkökulmista. Muodollinen tasa-arvo sukupuolten välillä täytyy, kun säädökset ja ohjeet koskevat samalla tavalla sekä miehiä että naisia. Muodollinen tasa-arvo perustuu ajatukseen siitä, että miehet ja naiset ovat samanlaisia ihmisiä ja tasa-arvo toteutuu silloin, kun kaikille taataan samanlaiset taloudelliset, poliittiset ja sosiaaliset oikeudet. Mahdollisuuksien tasa-arvolla tarkoitetaan naisten ja miesten yhtäläisten mahdollisuuksien takaamista. Toteutunut tasa-arvo on puolestaan sitä, kun eriarvoisuus on havaittu ja sitä aiheuttavat rakenteet ja käytänteet on onnistuttu muuttamaan. Toteutuneen tasa-arvon tilan mittaamiseksi tarvitaan sopimus siitä, mikä on tavoiteltavaa ja miten sen saavuttamista on mahdollista mitata. (Syrjäläinen & Kujala ym. 2010, 29–30.)

Sukupuolten tasa-arvon edistäminen tulee ottaa huomioon kaikessa opetuksessa sekä sen suunnittelussa, sillä tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat keskeisiä periaatteita opetussuunnitelman perusteissa. Erilaisia tapoja sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi koulujen opetuksessa on lukuisia. Esimerkiksi sosiaalisen median avulla voidaan tutustua sosiaalisen median luomiin mielikuviin ja stereotyyppioihin eri sukupuolista ja niiden rooleista. Lisäksi voidaan tutustua tasa-arvon tilastotietoihin sekä jakaa oppilaille kokemuksia ja tarinoita niistä, jotka ovat tehneet sukupuolelleen epätyypillisiä valintoja esimerkiksi koulutus- ja urapoluillaan. Myös opetusmateriaalien kuten oppikirjojen valintaan on kiinnitettävä huomiota, sillä niillä on merkittävä vaikutus oppilaiden käsityksiin sukupuolesta, sukupuolirooleista ja eri sukupuolta olevien ihmisten tehtävistä yhteiskunnassa. On tärkeää, että oppilaita ohjataan tutkimaan kriittisesti sukupuolittumista, segregoitumista ja sukupuolta normittavia asioita omassa oppimisympäristössään. Oppilaiden havaintojen perusteella voidaan koota ehdotuksia siitä, millaisia muutoksia sukupuolten tasa-arvoon halutaan ja voidaan toteuttaa

omassa koulussa. Tämä oppimiskokonaisuus voidaan yhdistää koulun tasa-arvosuunnitteluun. (Jääskeläinen ym. 2015, 21, 33–46.)

Kouluissa oppilaiden sukupuolten tasa-arvoa edistää tasa-arvosuunnitelma. Tasa-arvolaki velvoittaa kouluja laatimaan vuosittain yhteistyössä henkilöstön ja opiskelijoiden edustajien kanssa tasa-arvosuunnitelman, jonka tarkoituksena on kehittää oppilaitoksen toimintaa tasa-arvoisemmaksi. Tasa-arvosuunnitelma sisältää selvityksen oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta, toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi sekä arvion aikaisempaan tasa-arvosuunnitelmaan sisältyneiden toimien toteuttamisesta ja tuloksista. (THL 2022.) Tasa-arvosuunnitelman tarkoituksena on tukea sukupuolten tasa-arvon edistämistä koulun arjessa sekä ennaltaehkäistä sukupuolen perusteella tapahtuvaa syrjintää. Suunnitelmalla pyritään takaamaan, että oppilaitoksissa tehdään suunniteltua ja järjestelmällistä työtä tasa-arvon edistämiseksi. (Tasa-arvovaltuutettu.)

2.3 Sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolineutraalius

Sukupuolisensitiivisyys eli sukupuolitietoisuus tarkoittaa eri sukupuoliin kulttuurisesti ja sosiaalisesti yhdistettyjen oletusten, ennakkoluulojen sekä käsitysten tunnistamista arkisessa toiminnassa ja puheessa. Sukupuolisensitiivisyys käsittää myös sukupuolistereotyyppien tunnistamisen, niiden kriittisen arvioinnin sekä tietoisuuden sukupuolen moninaisuudesta. (THL 2022.) Toisin sanoen sukupuolisensitiivisyys tarkoittaa sukupuolinäkökulman huomioon ottamista kaikessa toiminnassa. Sukupuolisensitiivisyydessä tavoitteena ei ole sukupuolten välisten erojen korostaminen, vaan eroihin liittyvien stereotyyppien ja niiden hierarkkisuuksien tunnistaminen, ja siten sukupuolen kah-tiajaosta eroon pääseminen. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 31–32.)

Sukupuolisensitiivisyys opetuksessa ja kasvatuksessa tarkoittaa sitä, että sukupuolen mahdollisia vaikutuksia elämään mietitään tarkoituksellisesti sekä itsestään selvät sukupuolierot pyritään tekemään näkyviksi, jolloin eroihin liittyvään eriarvoisuuteen on mahdollista puuttua. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 31.) Sukupuolisensitiivinen opetus perustuu herkkyydelle tunnistaa oppijoiden yksilöllisyys ja persoonallisuus. Sukupuolisensitiivisessä opetuksessa tunnistetaan sukupuolittavia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia tekijöitä sekä kyseenalaistetaan ja rikotaan niitä sukupuolten tasa-arvoa edistäen. Oppilaita tuetaan ja ohjataan tekemään yksilöllisiä valintoja, jolloin voidaan vähentää opintojen, koulutuksen ja uravalintojen sukupuolittunutta eriytymistä sekä oppilaiden sosiaalista-

mista heidän ulkoisen sukupuolensa perusteella. Käytännössä sukupuolisensitiivisyys ilmenee siten, että opetuksen ja ohjauksen menetelmät eivät tarkoituksellisesti ylläpidä tai vahvista tyttöjen ja poikien jakoa erillisiin ryhmiin. Sukupuolisensitiivinen opetus ja ohjaus vaativat monenlaisia lähestymistapoja edistääkseen oppilaiden henkilökohtaista kasvua ja kriittistä tietoisuutta. Myös opettajan on oltava aktiivinen ja valmis asettumaan oppilaan asemaan sekä opittava sukupuolittietoisuutta todellisista elämäkokemuksista, oppikirjojen ulkopuolelta. (Opetushallitus.)

Sukupuolisensitiivisyyden vastakohtana voidaan pitää sukupuolineutraaliutta. Sukupuolineutraalius tarkoittaa sitä, että sukupuolten välisiä eroja ei tunnisteta. Erojen merkitystä ja vaikutuksia ei tunneta, tunnusteta eikä tunnusteta, eli sukupuolten välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä ei osata tai haluta ottaa lainkaan huomioon. Erojen vaimentaminen voi lisätä stereotyyppien määrää. Sukupuolineutraaliuden yhteydessä voidaan puhua myös sukupuolisokeudesta. Koulumaailmassa sukupuolineutraalius voi estää kasvattajia huomioimasta kouluissa ilmeneviä suuria vaihteluita tyttöjen ja poikien keskuudessa, minkä vuoksi sukupuolineutraaliuden sijaan kouluissa tulisi painottaa sukupuoliherkkyyttä. Sukupuoliherkkyydellä tarkoitetaan sitä, että sukupuoleen kiinnitetään huomiota silloin, kun sillä on merkitystä. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 32.)

2.4 Sukupuoleen perustuva syrjintä

Sukupuoleen perustuva syrjintä on kielletty tasa-arvolaisissa. Syrjintä kielletään oppilas- ja opiskelijavalinnoissa, opetuksen järjestämisessä, opintosuoritusten arvioinnissa sekä oppilaitoksen ja yhteisön muussa toiminnassa. Tasa-arvolain mukaan sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän ennaltaehkäisy tulee ottaa huomioon oppilaitoksen tasa-arvosuunnitelmia valmisteltaessa ja tasa-arvoa edistävästä toimenpiteistä päätettäessä. (Tasa-arvovaltuutetun vuosikerroin 2022, 50–55.)

Syrjintä voidaan jakaa kahteen eri osa-alueeseen: välittömään ja välilliseen syrjintään. Välitöntä syrjintää tapahtuu, kun henkilöön liittyvän ominaisuuden perusteella häntä kohdellaan muita epäsuotuisammin vertailukelpoisessa tilanteessa. Välillisellä syrjinnällä tarkoitetaan tilannetta, jossa näennäisesti yhdenvertainen käytäntö, sääntö tai peruste saattaa jonkun henkilön muita epäedullisempaan asemaan. (Oikeusministeriö 2018, 23.)

Syrjintä voi siis näyttäytyä koulumaailmassa eri tavoin. Välitön syrjintä voi näkyä koulumaailmassa esimerkiksi eri rajoitusten tai vaatimusten asettamisena tytöille ja pojille. (Sosiaali- ja Terveystieteiden tutkimuskeskus 2015, 11–12.) Välillistä syrjintää puolestaan on esimerkiksi tilanne, jossa opettajat suuntaavat tiedostamattaan opetuksen pojille, sillä pojat nähdään stereotyyppisesti vilkkaina ja toiminnallisina. Tällöin pojat saavat enemmän aikaa luokassa ja heidän saama huomio voi parantaa poikien suoritusta, kun taas puolestaan tytöt voivat joutua epäedulliseen asemaan. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 54.)

2.5 Sukupuolinormit ja sukupuolittuneet käytännöt

Normit tarkoittavat sääntöjä, jotka rakentuvat yhteiskunnassa vallitsevien arvojen pohjalta ohjaten ihmisten toimintaa. Ne voivat olla esimerkiksi ”kirjoittamattomia sääntöjä”, jotka nousevat esiin sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa. (Kyllönen & Väisänen 2022, 13.) Sukupuolinormit ovat odotuksia siitä, miten eri sukupuolten tulisi esimerkiksi toimia tai miltä heidän tulisi näyttää. Sukupuolinormit voivat myös olla käsityksiä tietyn sukupuolen paremmuudesta johonkin tehtävään tai asemaan. (THL 2022.)

Kouluissa normit voivat ilmetä esimerkiksi oppilaiden ja kasvattajien käytöstavoissa sekä pukeutumisessa. Sukupuolinormit koulumaailmassa voivat puolestaan näyttäytyä esimerkiksi siten, että tietyn sukupuolen odotetaan pärjäävän paremmin koulussa tai tykkäävän tietyistä oppiaineista. Normit mielletään usein ahdistaviksi, rajoittaviksi ja yhteisöstä poissulkeviksi, mutta ne voivat osaltaan luoda myös turvallisuuden tunnetta etenkin ihmisille, jotka sopivat normien asettamiin rajoihin. Turvallisuuden vuoksi ”rajojen rikkominen” voi tuntua pelottavalta. Sukupuolinormit ovat yhteiskunnan luomia ja usein tiedostamattomia, jonka vuoksi niistä voi olla hankalaa päästä eroon. Sukupuolinormien rikkomisen edellytyksenä on, että normit tunnustetaan. (Kyllönen & Väisänen 2022, 13.)

Koulun arkeen sisältyy runsaasti sukupuolittuneita käytänteitä, jotka kahtiajakavat tyttöjen ja poikien maailmaa. Oppilaat jaotellaan tyttöihin ja poikiin, ja molemmille sukupuolille on erilaisia odotuksia esimerkiksi käyttäytymisen sekä koulumenestyksen suhteen. Kasvatus koulussa muodostuu arkisista toiminnoista, minkä vuoksi koulussa ilmeneviä sukupuolittuneita käytänteitä on usein vaikea tunnistaa ja nähdä ongelmana. Sukupuolta analysoidaan niin kasvattajien kuin oppilaiden ta-

holta ryhmäominaisuutena, eli kaikilla samaan sukupuoliryhmään kuuluvilla oletetaan olevan yhteisiä piirteitä. Sukupuolittuneet käytännöt ovat yhteiskuntaamme juurtuneita käsityksiä siitä, minkälaisia tyttöjen ja poikien tulisi olla. (Kangas 2018, 16–17.)

Luokkahuoneen käytännöt, jotka vahvistavat tyttöjen esimerkillisyyttä ja poikien toimeliaisuutta, luovat toimintaympäristön, joka helpottaa kasvattajien työtä tehden siitä ennakoitavampaa. Esimerkiksi pulpettien ja istumapaikkojen järjestely tyttö-poika pareihin tai sekaryhmiin on yleinen käytäntö monissa luokkahuoneissa. Järjestelyn tavoitteena on ylläpitää työrauhaa, eli sitä käytetään sosiaalisen kontrollin välineenä, jossa kasvattaja ylläpitää järjestystä jakamalla oppilaat tyttöihin ja poikiin. Tyttöjen odotetaan olevan kilttejä ja tottelevaisia, kun taas poikien vilkkaampaa ja huolimattomampaa käytöstä siedetään enemmän. Koulu ylläpitää arkisia käytänteitä, joilla osittain huomaamatta ja vahingossa vahvistetaan sekä ylläpidetään sukupuolten stereotyyppistä toimintaa ja asenneilmapiiriä. Sukupuolittuneet käytännöt elävät siis yhä koulun arjessa. (Kangas 2018, 16-18.)

3 TUTKIMUKSEN TARKOITUS, TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYS

3.1 Aiheen valinta ja rajaaminen

Opinnäytetyömme aihe on sukupuolittuneet käytännöt koulujen oppimisympäristöissä. Suurin syy aiheen valinnalle on, että koimme molemmat aiheen hyvin tärkeäksi ja olemme kiinnostuneita edistämään lasten ja nuorten hyvinvointia. Lisäksi meiltä molemmilta löytyy omakohtaista kokemusta aiheeseen liittyen, joten sukupuolittuneiden käytäntöjen tutkiminen oli meille hyvin mielenkiintoista. Tulevina sosiaalialan ammattihenkilöinä näemme tärkeänä sen, että ilmiötä ja sen vaikutuksia tuodaan esille enemmän ja pyrimmekin siihen, että tutkimus herättäisi keskustelua aiheen ympärillä.

Sosiaalialan ammattilaisella on velvollisuus estää kaikenlainen syrjintä, joka kohdistuu ihmisen sukupuoleen, kykyihin, ikään, kulttuuriin, siviilisäätyyn, yhteiskunnalliseen tai taloudelliseen asemaan, poliittisiin mielipiteisiin, sukupuoliseen suuntautumiseen, fyysisiin ominaisuuksiin, uskontoon tai muuhun vakaumukseen. Sosiaalialan ammattilaiselta veloitetaan saattamaan yhteiskunnan, työnantajan ja poliittisten päättäjien tietoon ne epäkohdat, jotka ovat haitallisia ihmisten hyvinvoinnille ja tässä tapauksessa näillä epäkohdilla tarkoitetaan sukupuolittavia käytänteitä. Sosiaalialan ammattilaisella on velvollisuus edistää sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja yhdenvertaisuutta sekä lisätä osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi sosiaalihuollolla on erityinen rooli eriarvoisuuden vähentämisessä ja tämä tutkimus pyrkii nimenomaan lisäämään tietoa eriarvoisuuden vähentämiseksi sekä oikeudenmukaisuuden lisääntymiseksi oppimisympäristöissä. (Talentia 2022, 20–22.)

Rajasimme tutkimuksen aihetta siten, että käsittelemme tutkimuksessamme cissukupuolisia tyttöjä ja poikia. Päädyimme tähän rajaukseen, sillä valtaosa aiemmista tutkimuksista tarkastelivat sukupuolittuneita käytäntöjä tästä näkökulmasta. Olisi ollut erittäin mielenkiintoista saada tähän tutkimukseen esimerkiksi muunsukupuolisten tai transsukupuolisten näkökulmaa, mutta tällöin tutkimuksen näkökulma olisi paisunut liian laajaksi. Lisäksi rajasimme tutkimuksemme ikäryhmää ja valikoimme tutkimukseen kouluikäiset, sillä tämä ajankohta nähdään tutkimusten valossa hyvin haavoittuvana ja identiteetin muutoksille alttiina aikana (Pulkkinen, Ahonen & Ruoppila 2023). Näillä rajauksilla pyrimme siihen, että tutkimus pysyy riittävän tiiviinä ja pystymme takaamaan tutkimuksen hyvän laadun.

3.2 Tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymys

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on lisätä tietoisuutta koulujen oppimisympäristöissä esiintyvistä sukupuolittuneista käytännöistä konkreettisten esimerkkien sekä koottujen tutkimusten sekä muiden tieteellisten teosten pohjalta. Lisäksi tarkoituksena on tuottaa tutkimuksen avulla tietoa, jota on mahdollista huomioida ja hyödyntää käytännön työssä. Tutkimuksessa on tavoitteena nostaa esiin kouluissa esiintyviä käytänteitä, joihin puuttumalla on mahdollista kehittää koulujen toimintaa sekä edistää lasten ja nuorten hyvinvointia koulussa. Sukupuolittuneet käytännöt ulottuvat laajalti koulumaailman ulkopuolelle, useisiin sosiaalialan työympäristöihin, joten tutkimuksemme tuomaa tietoa on mahdollista soveltaa myös muissa työympäristöissä.

Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto on määritellyt sosionomin osaamista kuuden eri kompetenssin avulla, jotka kuvaavat sosiaalialalla tarvittavaa ammatillista ydinosaamista (Arene 2017). Kirjallisuuskatsauksen myötä haluamme syventää omaa ammatillista osaamista sosiaalialan kompetenssien mukaisesti. Kompetenssien pohjalta valikoimme osaamistavoitteeksemme kehittää kriittistä ja osallisuutta edistävää yhteiskuntaosaamista. Kriittisen ja osallisuutta edistävän yhteiskuntaosaamis kompetenssin yhtenä osa-alueena on eriarvoisuuden, huono-osaisuuden sekä hyvinvointia tuottavien rakenteiden analysointi. Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan nimenomaan näitä edellä mainittuja aiheita, joten pääsemme kehittämään omaa osaamistamme näissä teemoissa. Lisäksi opinnäytetyömme avulla pyrimme kehittämään omaa eettistä osaamistamme, joka kuuluu sosionomin vahvuuksiin. (SOAMK 2021.) Näiden lisäksi omana osaamistavoitteenamme on sujuvoittaa oman tekstimme tuottoa ja kirjoitustaitoa sekä syventää omaa asiantuntijuuttamme. Tutkimuksen toteutuksen aikana pyrimme siihen, että opimme hyödyntämään monipuolisesti erilaisia tietokantoja sekä vahvistamaan tiedonhakutaitojamme.

Hyvä tutkimuskysymys on aiheeseen nähden pätevä ja riittävän tarkennettu. Tutkimuskysymys ei kuitenkaan saa olla liian suppea tai liian laaja, koska tällöin voi esiintyä haasteita aineiston valinnassa. Lisäksi kirjallisuuskatsauksessa tutkimuskysymyksen tulee olla sellainen, että siihen mahdollista vastata aikaisemman kirjallisuuden perusteella. (Niela-Vilén & Hamari 2016, 24.) Tämän kirjallisuuskatsauksen tutkimuskysymys muotoutui seuraavanlaiseksi ”Millaisia sukupuolittuneita käytäntöjä koulujen oppimisympäristöissä esiintyy?”.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Kirjallisuuskatsaus menetelmänä

Tämä tutkimus toteutetaan kirjallisuuskatsauksena. Kirjallisuuskatsaus on tutkimusmenetelmä, jonka avulla tarkastellaan, mitä aiheesta tiedetään ennestään ja millaisia tietoaikkoja aiheen tutkimisessa ilmenee. Valitsimme kirjallisuuskatsauksen menetelmäksi, koska sen avulla voidaan tunnistaa ongelmia ja hahmottaa aiheesta kokonaiskuvaa. Katsauksen tarkoituksena on tunnistaa, arvioida, tulkita ja yhdistää jo olemassa olevaa tietoa. Lisäksi se pyrkii tiivistämään tutkimusten oleelliset tiedot sekä vastaamaan tutkimuskysymykseen johtopäätösten avulla. Metodina kirjallisuuskatsaus on monimenetelmällinen sekä analyttinen ja siihen kuuluu tutkimusten hakuprosessi, tutkimusten valikointi, löydettyjen tutkimusten kriittinen arviointi, muistiinpanojen tekeminen alku- peräistutkimuksista, tutkimusten analyysi sekä tietojen yhdistäminen uuden tiedon tuottamiseksi. Kirjallisuuskatsaus voidaan jakaa narratiiviseen kirjallisuuskatsaukseen, systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen sekä meta-analyysiin. (Vilka 2023, 11–13.)

Päädyimme valitsemaan menetelmäksi narratiivisen eli kuvailevan kirjallisuuskatsauksen. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yksi käytetyimmistä kirjallisuuskatsauksen perustyypeistä ja sitä voidaan nimittää yleiskatsaukseksi, jolla ei ole tarkkoja sääntöjä liittyen aineiston valintaan sekä tutkimuskysymyksen rajaamiseen. (Salminen 2011, 6.) Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on etsiä vastauksia seuraaviin kysymyksiin: “Mitä ilmiöstä tiedetään?” sekä “Mitkä ovat ilmiön keskeiset käsitteet ja niiden väliset suhteet?”. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan pyrkiä tunnistamaan, vahvistamaan tai kyseenalaistamaan aikaisemman tutkimuksen esiin tuomia kysymyksiä sekä tunnistamaan aikaisemman tiedon ristiriitoja tai tiedonaukkoja. (Kangasniemi ym. 2013, 294.) Tämä opinnäytetyö toteutetaan kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, sillä tarkoituksena on tehdä tiivistelmä aiheesta ja saada laaja kokonaisnäkemys aiemmista tutkimuksista.

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on menetelmänä aineistolähtöinen ja sen tarkoituksena on löytää relevanttia aineistoa tutkimuskysymykseen vastaamiseksi. Jokaisella aineistolla tulee olla oma roolinsa ja näkökulmansa siinä, miten ne täsmentävät, kritisoivat tai avaavat tutkimuskysymystä verrattuna muuhun valittuun aineistoon. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen aineisto koostuu aiemmin

julkaistusta, tutkimusaiheen näkökulmasta olennaisesta tutkimustiedosta. Aineiston riittävyttä määrittää tutkimuskysymyksen laajuus ja aineisto haetaan yleisesti sähköisistä tieteellisistä tietokannoista tai manuaalisilla hauilla tieteellisistä julkaisuista. Pääsääntöisesti aineisto koostuu viimeaikaisista tutkimuksista, mutta merkittävintä aineiston sopivuuden kannalta on sen vastaavuus tutkimuskysymykseen. (Kangasniemi ym. 2013, 295–296.) Kirjallisuuskatsauksessa tärkeää on tutkimusprosessin läpinäkyvyys, jolla tarkoitetaan sitä, että prosessista paljastetaan yksityiskohtaisesti tutkijan tai tutkijoiden toimet, valinnat ja perustelut. Katsauksessa tulee kertoa tarkasti esimerkiksi käytetyt tietokannat, avainsanat sekä haku- ja valintakriteerit. (Vilka 2023, 13.)

4.2 Hakuprosessi

Aineiston hakua tehdessä pyritään löytämään kaikki tutkimuskysymykseen vastaava materiaali. Merkittävä osa hakuprosessia on sisäänotto- ja poissulkukriteerien muodostaminen. Tarkkaan mietityt kriteerit helpottavat relevantin kirjallisuuden tunnistamista sekä minimoivat virheellisen ja puutteellisen katsauksen mahdollisuutta. (Niela-Vilén & Hamari 2016, 25–26.) Rajasimme tämän tutkimuksen aineistojen julkaisuajankohtaa, jotta kirjallisuuskatsaus pysyy ajankohtaisena ja voimme saada tietoa ilmiön nykytilanteesta. Aineistojen julkaisuajankohdaksi valikoitui vuodesta 2015 eteenpäin julkaistut teokset, jolloin saadaan samalla tietoa ilmiön mahdollisista muutoksista ja kehityksestä. Resurssien vuoksi päädyimme rajaamaan aineistoa ilmaiseksi saatavilla oleviin aineistoihin ja jättämään maksulliset aineistot kirjallisuuskatsauksemme ulkopuolelle. Lisäksi teimme rajoja kielitaitomme perusteella ja poissuljimme muut kuin suomen- ja englanninkieliset aineistot. Tutkimuksen luotettavuuden takaamiseksi päädyimme rajaamaan tutkimuksestamme ulos muut kuin tieteellisin menetelmin tuotetut aineistot eli esimerkiksi alemman korkeakouluasteen opinnäytetyöt sekä kandidaatintyöt. Tämän opinnäytetyön sisäänotto- ja poissulkukriteerit esitetään taulukossa 1.

TAULUKKO 1. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Sisäänottokriteeri:	Poissulkukriteeri:
Aineisto on suomen- tai englanninkielinen.	Aineisto on muun kuin suomen- tai englanninkielinen.
Aineisto on julkaistu aikavälillä 2015–2024.	Aineisto on julkaistu ennen vuotta 2015.
Aineisto on saatavilla ilmaiseksi.	Aineisto on maksullinen.
Aineisto käsittelee kouluikäisiä.	Aineisto käsittelee muita ikäryhmiä.
Aineisto kuvaa tyttöihin ja poikiin kohdistuneita sukupuolittuneita käytäntöjä.	Aineisto kuvaa muihin sukupuoliin tai sukupuolettomiin kohdistuneita käytäntöjä.
Aineisto on tieteellisin menetelmin tuotettu aineisto: tieteelliset julkaisut, vähintään ylemmän korkeakouluasteen opinnäytetyöt, pro gradut, väitöskirjat, tutkimusraportit.	Aineisto ei ole tieteellisin menetelmin tuotettu tai on alemman korkeakouluasteen opinnäytetyö tai kandidaatintyö.

Aineiston hakuprosessissa hyödynsimme Boolean-logiikka hakutekniikkaa. Boolean-logiikan avulla hakutulokset laajentuvat, mutta samalla kaventuvat ja tarkentuvat harkitusti, sillä tekniikan avulla voidaan yhdistää sanoja eri tietokannoissa. Käytimme hakuprosessissa OR- ja AND-operaattoreita, joiden avulla saimme rajattua hakua ja löysimme parhaat hakutulokset opinnäytetyömme tutkimuskysymykseen nähden. Lisäksi käytimme muita hakutekniikoita kuten sulkeita, lainausmerkkejä sekä sanojen katkaisua tähtimerkillä. (Vilka 2023, 58–59.)

Tiedonhaussa oleellista ovat oikeanlaiset hakusanat ja niistä muodostetut hakulausekkeet. Tutkijan tai tutkijoiden tulee itse määritellä tutkimuksen aiheen kannalta keskeiset käsitteet, joita hakusanoina käytetään. (Niela-Vilén & Hamari 2016, 25–26.) Osuvimman aineiston löytymiseksi hyödynsimme 13.2.2024 aineiston keruuvaiheessa kirjaston informaation asiantuntemusta hakulausekkeiden muodostamisessa sekä tietokantojen käytössä. Informaation ohjauksessa muokkasimme tietoperustastamme nousseita hakusanoja ja lisäsimme mukaan uusia. Kirjallisuuskatsauksen aineistohakuja tehdessämme aiomme suorittaa hakuja suomen- ja englanninkielisistä tietokannoista. Taulukossa 2 on esitetty koehaussa käytetyt hakusanat.

TAULUKKO 2. Koehaussa käytetyt hakusanat

Kieli	Koehaussa käytetyt hakusanat
Suomenkieliset hakusanat	-sukupuoli, sukupuoliroolit, sukupuolinormit, segregatio, sukupuolistavat käytännöt, sukupuoleen perustavia käytänteitä -sukupuolisyrittä, sosiaaliset rakenteet, yhdenvertaisuus, tasa-arvo, eriarvoisuus, syrjintä, kulttuuriset normit -oppimisympäristö, yläkoulu, alakoulu, peruskoulu, teini-ikäiset
Englanninkieliset hakusanat	-gender, sex, gender roles, gender norms, genderd practices, gender-based practices, gendered ideologie -gender discrimination, sex discrimination, social constructs, parity, equality, inequality, discrimination, cultural norms -learning environment, middle school, upper comprehensive school, upper level of comprehensive school, lower secondary school, teenagers, primary school, comprehensive school, school

4.3 Kirjallisuushaku ja valittu aineisto

Varsinainen aineistohaku suoritettiin maaliskuussa 2024. Valitsimme käytettäväksi tietokannoiksemme Finnan, Google Scholarin, Science direct elsevierin sekä Ebscon, sillä, koehakujen perusteella löysimme niistä osuvimmat tulokset tutkimuskysymykseen vastaamiseksi. Ensin tarkastelimme aineistoja otsikkotasolla ja tässä vaiheessa suuri osa aineistoista karsiutui pois. Kun olimme valinneet otsikoiden perusteella sopivia aineistoja, aloitimme aineistojen tiivistelmien läpikäymisen. Luimme tiivistelmät huolellisesti ja jätimme pois aineistoja, jotka eivät olisi antaneet tälle opinnäytetyölle tarpeeksi panosta ja omaa näkökulmaa tutkimuskysymykseen nähden. Viimeisenä vai-

heena luimme tiivistelmien perusteella valikoidut aineistot. Kävimme molemmat erikseen läpi tiivistelmien perusteella sopivat aineistot ja teimme niistä muistiinpanoja sen perusteella, mitä aineisto voisi antaa opinnäytetyöllemme. Tämän jälkeen kävimme yhdessä keskustellen läpi molempien muistiinpanot ja valitsimme ne aineistot, jotka olivat sopivimpia opinnäytetyön tutkimuskysymykseen vastaamiseksi. Taulukossa 3 on esitetty kirjallisuushaussa käytetyt hakulausekkeet.

TAULUKKO 3. Kirjallisuushaussa käytetyt hakulausekkeet

Tietokanta	Hakulausekkeet
Finna	sukupuol* AND sukupuolinorm* OR sukupuoli-rool* OR segregatio OR "sukupuolistavat käytän*" AND yläkoulu* OR oppimisympäristö* OR alakoulu* OR peruskoulu*
Google Scholar	sukupuoliroolit OR "sukupuolittuneet käytänteet" yläkoulu OR alakoulu OR yläkoulu - site:www.theseus.fi
Science Direct Elsevier	(gender) AND ("gender role" OR "gendered practices" OR discrimination) AND ("upper comprehensive school" OR "lower secondary school" OR "middle school" OR "comprehensive school" OR "primary school")
EBSCO	Abstrakti: gender* OR sex* AND Title: "gendered ideologie*" OR "gender norm*" OR "gender role*" OR "cultural norms*" AND Abstrakti: "upper comprehensive school*" OR "upper level of comprehensive school*" OR "lower secondary school*" OR "middle school*" OR "primary school*" OR school*

TAULUKKO 4. Aineistojen määrä kirjallisuushakujen eri vaiheissa.

	Kaikki tulokset	Otsikon perusteella valitut	Tiivistelmän perusteella valitut	Koko tekstin perusteella valitut
Finna	58	13	6	2
Google Scholar	231	18	9	2
Science Direct Elsevier	346	11	4	1
EBSCO	186	12	7	1

Taulukossa 5 on esitelty lyhyesti tutkimukseen valittu aineisto. Valitsimme aineistoksi kuusi tutkijasta, jotka vastasivat parhaiten tämän opinnäytetyön tutkimuskysymykseen. Aineisto sisältää neljä suomenkielistä pro gradu -tutkielmaa sekä kaksi englanninkielistä artikkelijulkaisua. Kokoimme aineistomme siten, että se vastaa mahdollisimman laajasti tutkimuskysymykseemme sekä käsittelee sukupuolittuneita käytäntöjä useasta näkökulmasta. Tutkimuksissa sukupuolittuneita käytäntöjä tarkastellaan esimerkiksi opetusmateriaalin, kohtelun ja tunnesäntöjen valossa.

TAULUKKO 5. Tutkimukseen valittu aineisto.

Julkaisun nimi	Tekijä	Julkaisu- paikka ja -aika	Tutkimuskohde ja - tapa	Keskeisimmät tutki- mustulokset
Pojat pelaavat ja tytöt tanssivat. Maskuliinisuuden representaatioita yläkoulun oppikirjojen kuvituksissa	Friman Satu	Jyväskylän yliopisto, pro gradu, 2019.	Kolme kielten oppikirjaa, joista kaksi oli englannin kielen oppikirjoja ja yksi suomi toisena kielenä-oppikirja. Valittujen teosten tarkastelu. Temaattinen sisällönanalyysi.	Maskuliiniset henkilöt ovat oppikirjojen kuvituksessa yliedustettuna. Maskuliinisiin ja feminiinisiin liitetään erilaisia vastuualueita, harrastuksia ja ammatteja kuvituksen kautta.
Tunnesäännöt peruskoulussa eri sukupuolten kokemana	Isokoski Pauliina	Oulun yliopisto, pro gradu, 2024.	20–30-vuotiaat nuoret aikuiset, kaksi naista ja kaksi	Eri sukupuolilta odotetaan erilaisia tunteita ja sukupuoli vaikuttaa tun-

			miestä (n=4). Tee- mahaastattelu.	teiden tulkintaan. Suku- puoli vaikuttaa siihen, kuinka hyväksytyjä tietyt tunteet ovat. Tunteiden ilmaisun odotetaan ole- van erilaista eri suku- puolilla.
"Musta tuntuu, et se ajatus oli et tytöt menesty koulussa paremmin ku po- jat." – Nuorten ai- kuisten kokemuksia sukupuolirooleista peruskoulussa	Kyllönen lida-Maria & Väisänen Sinna	Lapin yliopisto, pro gradu, 2022.	21–25-vuotiaat suo- malaisen peruskou- lun käyneet nuoret aikuiset, 4 naista ja 4 miestä (n=8). Yksilöhaastattelu.	Koulumaailmassa on edelleen perinne, jossa pojat ja tytöt eritellään kahdeksi eri ryhmäksi. Sukupuoliroolit näkyvät tänäkin päivänä vahvasti koulun opetuksessa, op- piaineissa, opettajien toi- minnassa sekä oppilai- siin kohdistuvissa odo- tuksissa.
Boys lag behind: How teachers' gen- der biases affect student achieve- ment	Terrier Ca- mille	Economics of Education Re- view, 2020.	Avvisati, Gurgand, Guyon ja Maurin to- teuttama tutkimus, joka seuraa 4490 oppilasta. Aineiston olennaisten osien tarkastelu kuten so- keat ja ei-sokeat ar- vosanat.	Opettajien sukupuolihar- hoilla on vaikutuksia tyt- töjen parempaan edisty- miseen suhteessa poi- kiin muun muassa. ma- tematiikassa ja rans- kassa. Opettajien suku- puoliharhat vaikuttavat myös oppilaiden kurssi- ja jatkokoulutusvalintoi- hin.
Sukupuolen näky- mättömät kahleet: Sukupuoleen pe- rustuvan vallan	Urhonen Pry	Tampereen yli- opisto, pro gradu, 2016	Sukupuolikäsitysten ja sukupuolisten toi- mijoiden rooli suo-	Lähdekirjallisuuden va- lossa korostui yhdeksän syytä, jotka säilyttävät

muodot ja toisintavat rakenteet koulussa			malaisessa peruskoulussa. Aiheeseen liittyvän julkisen keskustelun ja tutkimuskirjallisuuden tarkastelu ja yhdistäminen.	suomalaisen koulun sukupuolivaltaa.
Adolescent perspectives on gendered ideologies in physical activity within schools: Reflections on a female-focused intervention	O'Reilly, Michelle, Talbot, Amelia & Harrington Deirdre	Sage Journals, 2022	Yläasteikäisten tyttöjen (n = 104) haastattelut sekä niiden analysointi sekundaarisilla analyysimenetelmillä.	Sukupuolistereotypiat vaikuttavat edelleen siihen, miten tytöt kokevat fyysisen aktiivisuuden ja urheilun koulussa.

4.4 Aineiston analysointi

Tässä opinnäytetyössä käytämme aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysin avulla on mahdollista analysoida dokumentteja kuten kirjoja sekä haastatteluja systemaattisesti ja objektiivisesti. Tämän menetelmän tavoitteena on etsiä tekstin merkityksiä, saada tutkittavasta ilmiöstä kokonaiskuva tiivistetyssä muodossa sekä järjestää aineistoa johtopäätöksiä varten. Aineiston laadullinen käsittely pohjautuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan. Ensin aineisto pilkotaan osiin, jonka jälkeen aineisto käsitteellistetään ja lopuksi nivotaan uudeksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117–122.)

Aloitimme sisällönanalyysin redusoimalla eli pelkistämällä aineiston, jolloin karsimme tutkimuksemme kannalta epäolennaiset tiedot pois. Etsimme aineistosta tutkimuskysymykseen vastaavia ilmaisuja ja muodostimme niistä pelkistettyjä ilmauksia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123.) Taulukossa 6 olemme esittäneet esimerkkejä aineiston redusoinnista.

TAULUKKO 6. Esimerkkejä alkuperäisten ilmausten redusoinnista eli pelkistämisestä.

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus
<p>Suurin osa maskuliinisiin henkilöihin liitetystä ammasteista oli ulkona tehtäviä töitä, mutta maskuliinisiin henkilöihin liitettiin myös sisä-ammatteja. Feminiinisiin henkilöihin taas ei liitetty ainoatakaan ulkotyötä sisältävää ammattia, vaan ainoastaan sisäammatteja. Tämän nähtiin representoivan stereotypiaa, jossa miehet tekevät enemmän ulkotöitä ja naiset sisätöitä.</p>	<p>Maskuliinisiin ja feminiinisiin henkilöihin liitetään oppikirjoissa erilaisia ammatteja.</p>
<p>Miehiin ja poikiin liitettyjä harrastuksia on kuvassa lukuisia: jalkapallo, pesäpallo, salibandy, lentopallo, pyöräily, suksi-harrastus (hiihtäminen tai mäkihyppy), penkkipunnerrus, nyrkkeily, tietokoneella pelaaminen, kirjoittaminen, lumilautailu ja teatteri (12 harrastusta). Naiset ja tytöt edustavat harrastajina cheerleadingia, taitoluistelua ja selfie-valokuvausta (3 harrastusta).</p>	<p>Poikiin ja tyttöihin liitetään oppikirjojen kuvituksissa erilaisia harrastuksia.</p>
<p>Espanjalaisessa liikunnan oppikirjoja tarkastelevassa tutkimuksessa saatiin vakuuttavia tuloksia oppikirjojen rakentamista eroista nais- ja miesliikkujien välillä. Miehet kuvattiin oppikirjoissa stereotyyppisiä myötäillen huippu-urheilijoina, urheilun eliittinä ja laajasti erilaisina urheilijoina sekä eri lajien edustajina. Naiset taas kuvattiin kuvituksissa lähinnä taiteellisten liikuntamuotojen ja fitnessin harrastajina.</p>	<p>Liikunnan oppikirjoissa nais- ja miesliikkujia kuvataan eri tavoilla.</p>

<p>And by not allowing us to do, like, rugby and football in the school is kind of going along with the stereotype that we don't want to do it because it's mans' sport.</p>	<p>Tytöt eivät saa pelata koululiikunnassa rugbya tai jalkapalloa toisin kuin pojat, vaikka he itse haluaisivat.</p>
<p>Yhdellä haastateltavista oli kokemuksia siitä, että hänen omaa tunneilmaisuaan ja hänen luokkakaverinsa tunneilmaisua on rajoitettu nimenomaan sukupuolen takia. Hän toi esille esimerkin, jossa hänen luokkalaisensa tyttö oli luonteeltaan hyvin äänekkäs ja energinen. Hänen tunneilmaisuaan oli haastateltavan mukaan rajoitettu enemmän kuin poikien, jotka olivat luonteeltaan samanlaisia</p>	<p>Tyttöjen tunneilmaisua rajoitettiin enemmän kuin poikien, vaikka heidän luonteensa olivat samankaltaisia.</p>

Tämän jälkeen siirryimme aineiston klusterointiin eli ryhmittelyyn. Tällöin poimimme aineistoista muodostetuista pelkistetyistä ilmauksista samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Ryhmittelimme samaa ilmiötä kuvaavat käsitteet alaluokiksi, jotka nimesimme niiden sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Alaluokkien muodostamisen jälkeen yhdistelimme alaluokkia yläluokiksi. Klusterointi nähdään osana abstrahointia, johon siirryimme klusteroinnin jälkeen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124–125.) Esimerkkejä aineiston klusteroinnista on esitetty taulukossa 7.

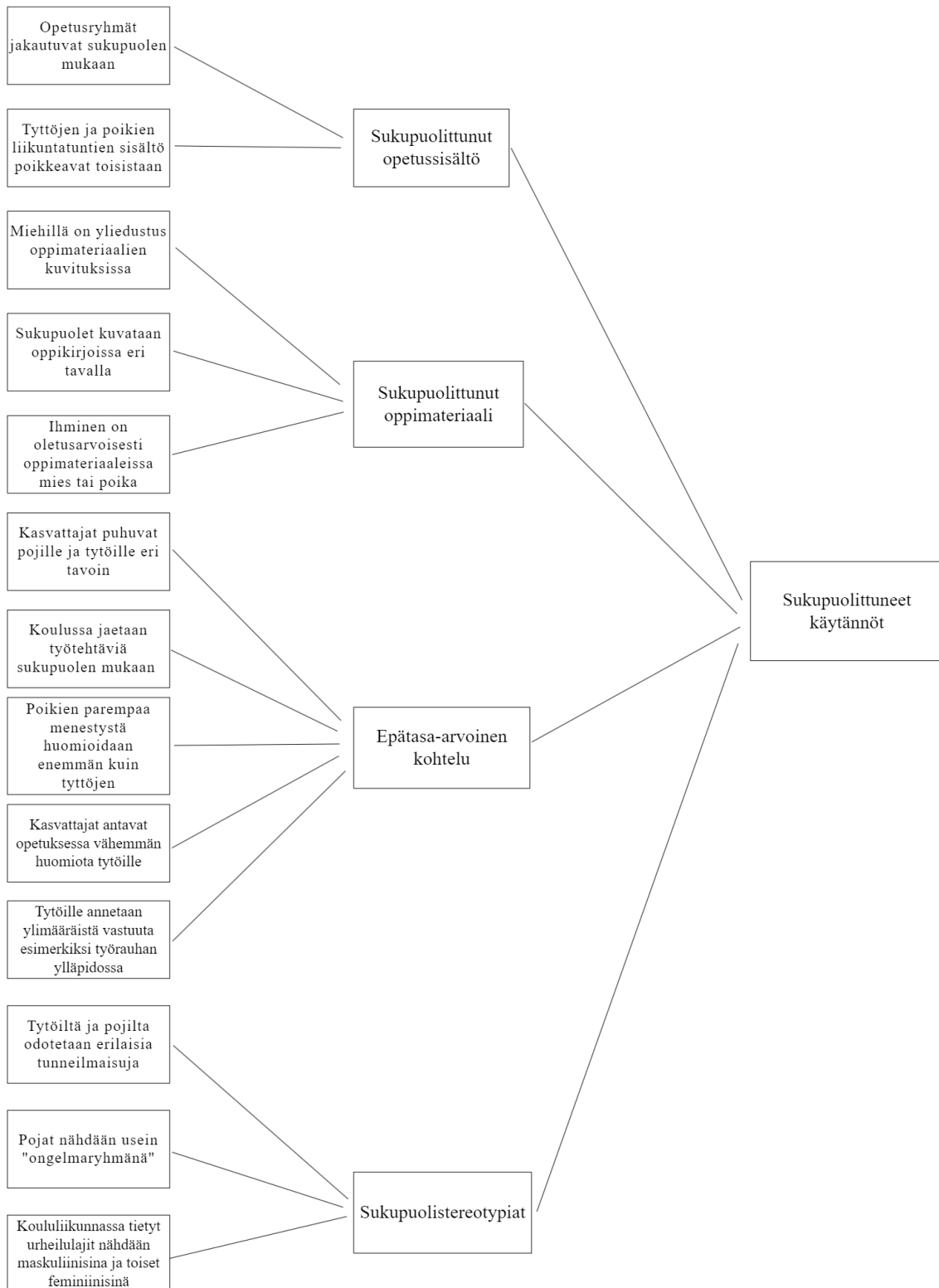
TAULUKKO 7. Esimerkkejä aineiston klusteroinnista eli ryhmittelystä.

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Maskuliinisiin ja feminiinisiin henkilöihin liitetään oppikirjoissa erilaisia ammatteja.	Sukupuolet kuvataan oppikirjoissa eri tavoilla.
Poikiin ja tyttöihin liitetään oppikirjojen kuvituksissa erilaisia harrastuksia.	
Liikunnan oppikirjoissa nais- ja miesliikkuja kuvataan eri tavoilla.	
Oppilaat valitsivat käsityömuodon, joka oli heidän sukupuolelleen tyypillisempi.	Opetusryhmät jakautuvat sukupuolen mukaan.
Opetusryhmät on jaettu sukupuolen mukaisesti huomioimatta oppilaiden luontaisia taipumuksia.	
Sukupuolittuneet ryhmät aiheuttavat myös opetussisältöjen sukupuolittumisen.	
Pojilla on enemmän mahdollisuuksia valita, mitä he tekevät liikuntatunneilla.	Tyttöjen ja poikien liikuntatuntien sisältö poikkeaa toisistaan.
Tytöt eivät saa pelata liikuntatunneilla rugbya ja jalkapalloa toisin kuin pojat, vaikka itse haluaisivat.	
Tyttöjen tulee opetella koululiikunnassa naisellisia lajeja kuten tanssia ja voimistelua.	

Viimeinen vaihe eli abstrahointi tarkoittaa aineiston käsitteellistämistä. Abstrahointi nähdään prosessina, jossa tutkija muodostaa tekemiensä käsitteiden avulla katsauksen tutkimuksen kohteesta. Abstrahoinnissa yläluokkia yhdistellään niin kauan, kun se on aineiston sisällön kannalta järkevää.

(Tuomi & Sarajärvi 2018, 125–127.) Aineiston abstrahointi eli käsitteellistäminen on esitetty kuviossa 1.

KUVIO 1. Aineiston abstrahointi eli käsitteellistäminen.



4.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen toteuttaminen ja tutkimuksen luotettavuus kulkevat käsi kädessä, eikä niitä voida pitää toisistaan erillisinä tapahtumina. Ensisijainen laadullisen tutkimuksen luotettavuuden mittapuu on tutkija tai tutkijat itse sekä heidän rehellisyytensä, sillä luotettavuuden arvioinnissa kohteena ovat tutkijoiden tutkimuksessaan tekemät valinnat ja päätökset. Olemme arvioineet tutkimuksemme luotettavuutta kaikkien tekemiemme ratkaisuiden kohdalla ja pyrkineet tekemään päätöksiä, jotka meidän on mahdollista perustella jälkeenpäin. Tällöin luotettavuuden arviointi kulkee tutkijoiden mukana läpi koko tutkimusprosessin teoreettisesta tuloksiin ja johtopäätöksiin saakka, ja näin ollen lujittaa tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä. (Vilka 2021, 196–197.)

Yksi laadullisen tutkimuksen arviointikriteereistä on tutkimuksen toistettavuus. Kaikki laadullisella tutkimusmenetelmällä toteutetut tutkimukset ovat uniikkeja, minkä vuoksi tutkimusta ei voida käytännössä koskaan toistaa juuri sellaisenaan. Pyrimme tutkimuksessamme kuitenkin siihen, että toisen tutkijan tulisi pystyä samoilla tulkintasäännöillä löytämään muiden tulkintojensa lisäksi vähintään sama tulkinta, jonka me itse olemme tutkimuksemme perusteella esittäneet. Toistettavuuden saavuttamiseksi olemme pyrkineet tutkimuksen läpinäkyvyyteen tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa kertomalla työn etenemisestä ja eri työvaiheista sekä havainnollistamalla niitä taulukoiden avulla. (Vilka 2021, 197–198.) Tutkimuksemme läpinäkyvyyttä vahvistaa osaltaan myös luotettavuuden arvioinnissa huomioitava puolueettomuusnäkökulma. Tutkimuksen tulee olla arvovapaata, mutta tutkijoiden arvot vaikuttavat tutkimuksessa tehtyihin valintoihin, mikä tutkijoiden tulee tiedostaa. (Vilka 2021, 198.) Olemme keskustelleet yhdessä omista kokemuksistamme sekä näkemysistämme liittyen tutkimuksemme aiheeseen ja olemme kiinnittäneet prosessin aikana aktiivisesti huomiota siihen, etteivät ennakkokäsityksemme vaikuta esimerkiksi aineistojen valintaan tai niiden analysointiin.

Hakuprosessi on kirjallisuuskatsauksen luotettavuuden kannalta keskeisin vaihe, sillä mikäli hakuprosessissa tehdään virheitä, ne johtavat epäluotettaviin ja vääristyneisiin johtopäätöksiin. Hakuprosessin alussa valikoidut sisäänotto- ja poissulkukriteerit ohjaavat aineistojen luotettavuutta, sillä niiden avulla löydetään osuvimmat aineistot tutkimuskysymykseen nähden. Tässä opinnäytetyössä aineistojen luotettavuutta pyritään lisäämään esimerkiksi valikoimalla sisäänottokriteeriksi tietty aineiston laadun aste. Esimerkiksi alemman ammattikorkeakoulututkimuksen opinnäytetyöt sekä kandidaatintyöt on rajattu pois tästä tutkimuksesta. Luotettavien aineistojen löytämistä edisti kirjaston

informaatikon kanssa yhdessä suunnitellut hakusanat sekä hakulausekkeet. Aineistojen valitsemisen jälkeen olemme arvioineet jokaisen valitun aineiston luotettavuutta erikseen. Tutkimuksen luotettavuutta lisää myös se, että vähintään kaksi henkilöä arvioi aineistoja itsenäisesti, ja näin myös me toimimme. Kävimme tiivistelmien perusteella valitut aineistot läpi huolellisesti ja useaan kertaan, jotta vältymme virhetulkinnoilta. Aineistoja läpikäydessä kirjoitimme muistiinpanoja valikoitujen aineistojen vahvuuksista ja heikkouksista, jonka jälkeen keskustelimme huomioistamme. (Niela-Vilén & Hamari 2016, 25–29.)

Opinnäytetyössä on noudatettu Arenen ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettisiä suosituksia. Kirjallisuuskatsauksessa tausta-aineistona käytetään toisten omistamia aineistoja, menetelmiä ja tuloksia, joten suureen rooliin tutkimuksen eettisyydessä nousee tekijänoikeuslaki. Tekijänoikeuslaki määrää mainitsemaan käytettyjen aineistojen alkuperän, tekijät ja lähteet, jotka näkyvät opinnäytetyössämme tekstiviitteistä sekä lähdeluettelomerkinnöistä. Opinnäytetyössä on käytetty Oulun ammattikorkeakoulun opinnäytetyön ohjeistuksia viitteistä. Mikäli alkuperäistä lähdettä ei mainita asianmukaisesti, on kyseessä plagiointi eli luvaton lainaaminen, mikä on kielletty tekijänoikeuslaissa. Lisäksi on tärkeää, että aineistoihin paneudutaan huolellisesti ja useaan kertaan. (Arene 2020, 12, 23.) Kuten jo edellä mainitaan, kirjallisuuskatsaus perustuu toisten tutkijoiden tekemiin teoksiin. Tämän vuoksi kirjallisuuskatsauksessa korostuu vilpittömän ja kunnioittavan oten muiden tekemiä tutkimuksia kohtaan. Tutkimuksessa tulee tarkastella muita teoksia oikeassa valossa, eikä tutkimuksen tuloksia saa vääristellä tai muunnella oman maun mukaan. Tulosten tarkastelussa ei myöskään saa suosia tiettyä näkökulmaa, vaan tulokset tulee näyttää rehellisesti. (Vilkka 2023, 99.)

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tämän tutkimuksen tulokset perustuvat valitsemiimme aineistoihin. Aineistot käsittelevät kouluikäisiä lapsia ja nuoria sekä heidän oppimisympäristöissään ilmaantuvia sukupuolittuneita käytäntöjä. Tulostemme pohjalta koulut ovat ympäristöjä, joissa sukupuolittuneen käytännöt ovat edelleen vahvasti läsnä. Olemme jaotelleet sukupuolittuneet käytännöt neljään eri luokkaan, joita käsittelemme tässä osiossa. Nämä luokat ovat sukupuolittunut opetussisältö, sukupuolittunut oppimateriaali, epätasa-arvoinen kohtelu sekä sukupuolistereotypiat.

5.1 Sukupuolittunut opetussisältö

TAULUKKO 8. Sukupuolittuneet käytännöt opetussisällössä.

Sukupuolittunut opetussisältö
Opetusryhmät jakautuvat sukupuolen mukaan
Tyttöjen ja poikien liikuntatuntien sisältö poikkeavat toisistaan

Koulujen opetusryhmissä ilmenee jakautumista sukupuolen mukaisesti. Sukupuolten jakautuneisuus näkyy vahvasti esimerkiksi käsitöissä. Oppilaat päätyivät usein valitsemaan käsityömuodon, joka oli tyypillisempi heidän sukupuolelleen, vaikka heitä olisi enemmän kiinnostanut sukupuolelle epätyypillinen vaihtoehto. Opettajien asenteet sukupuolelle epätyypillisiä ainevalintoja kohtaan voivat vaikuttaa oppilaiden valintoihin. Opettajat eivät tue oppilaita valitsemaan epätyypillisiä käsityömuotoja ja lähtökohtaisesti tytöt valitsevatkin tekstiilikäsityön ja pojat teknisen käsityön. Myös liikunnanopetusryhmät ovat jaettu tyttöjen ja poikien ryhmiin. Oppilaiden ryhmäjako ei perustu heidän omiin luontaisiin taipumuksiinsa, vaan ryhmät on muodostettu biologisen sukupuolen perusteella. (Kyllönen & Väisänen 2022, 47–49.)

Sukupuolittunut ryhmäjako johtaa opetussisältöjen sukupuolittumiseen, mikä vahvistaa perinteisiä sukupuolirooleja. Opetussisällöt pohjautuvat sukupuolistereotyyppisiin, joiden mukaan tytöt ovat taitavia voimistelussa ja tanssissa, kun taas pojat mielletään hyväksi pallopeleissä ja voimaharjoittelussa. (Kyllönen & Väisänen 2022, 49.) Koulut instituutioina, mukaan lukien opetussuunnitelman ja opettajat, ovat merkittävässä roolissa sukupuolittuneiden stereotyyppien tuottamisessa ja ylläpitämisessä. Kouluissa tyttöjen ja poikien liikuntatuntien sisältö poikkeaa toisistaan. Jalkapallo ja rugby

nähdään koululiikunnassa poikien lajeina, eivätkä tytöt yleensä pääse harjoittelemaan näitä lajeja. Pojilla on usein enemmän vapautta vaikuttaa liikuntatuntien sisältöön, ja heille annetaan mahdollisuus pelata jalkapalloa ja muita suosittuja pallopelejä. Tyttöjen puolestaan tulee liikuntatunneilla harjoitella tanssia tai muita perinteisesti feminiinisiksi katsottuja lajeja, vaikka monet heistä saattaisivat mielummin pelata jalkapalloa tai osallistua muihin maskuliinisina pidettyihin liikuntalajeihin. (Yu, McLellan & Winter 2020.)

5.2 Sukupuolittunut oppimateriaali

TAULUKKO 9. Sukupuolittuneet käytännöt oppimateriaaleissa.

Sukupuolittunut oppimateriaali
Miehillä on yliedustus oppimateriaalien kuvituksissa
Sukupuolet kuvataan oppikirjoissa eri tavalla
Ihminen on oletusarvoisesti oppimateriaaleissa mies tai poika

Oppikirjojen kuvituksissa ja teksteissä maskuliinisilla henkilöillä on selvä yliedustus feminiinisiin henkilöihin verrattuna. Yliedustuksella tarkoitetaan sitä, että naishahmojen ja mieshahmojen esiintyminen oppimateriaaleissa ei ole tasa-arvoista. Oppimateriaalien perusteella sukupuolineutraalien nimitysten kuten ”ihminen” tai ”nuori” takana on yleensä kuvituksessa maskuliininen henkilö, jonka perusteella ”ihminen” on oletusarvoisesti oppimateriaaleissa mies tai poika. Maskuliinisia henkilöitä representoidaan oppikirjoissa enemmän kuin feminiinisiä henkilöitä. Esimerkiksi Frimanin tutkimuksen (2019) aineiston kuvituksissa 55 % esiintyvistä hahmoista oli miehiä tai poikia ja ainoastaan 39 % naisia tai tyttöjä. Loput kuvituksen hahmot olivat sellaisia, joiden sukupuolta ei voitu varmistaa. Maskuliinisten henkilöiden yliedustus toistuu myös ammattilaisuuksia koskevissa kuvituksissa, jossa miehiä esiintyy eri ammattien kuvituksissa lähes puolet enemmän kuin naisia. Maskuliinisten hahmojen yliedustus oppimateriaaleissa on maailmanlaajuinen ilmiö. Esimerkiksi sekä espanjalaisissa että ruotsalaisissa liikunnan oppikirjoissa maskuliiniset henkilöt ovat esillä huomattavasti enemmän kuin feminiiniset henkilöt.

Oppikirjojen sukupuolten tasa-arvon kulmasta toinen merkittävä ongelma on sukupuolien stereotyyppinen representointi. Oppimateriaaleissa naiset ja miehet esiintyvät stereotyyppisissä rooleissa

esimerkiksi kodinhoitoon ja ammattiryhmiin liittyen. Maskuliinisten henkilöiden rooli oppimateriaaleissa esiintyy feminiinisiä henkilöitä aktiivisempana ja heidän rooliinsa yhdistetään toistuvasti näyttävät, mielenkiintoiset ja hauskat asetelmat. Oppikirjoissa maskuliinisiin henkilöihin liitetyt ammatit ovat pääosin ulkotöitä, mutta myös sisäammatteja esiintyy. Feminiinisiin henkilöihin ei puolestaan liitetä lainkaan ulkotyötä sisältäviä ammatteja, vaan kaikki esiintyvät ammatit ovat sisäammatteja. Oppikirjojen kuvituksissa esiintyy epätasa-arvoisuutta myös harrastuksiin liittyvissä kuvissa. Tyttöjen edustamia harrastuksia esiintyy kuvituksissa määrällisesti vähän ja ne ovat stereotyyppisiä, painottuen taiteellisiin sisälajeihin. Naisiin ja tyttöihin liitettyjä harrastuksia esiintyy kuvituksissa kolme ja ne ovat cheerleading, taitoluistelu ja selfieiden ottaminen. Miehiin ja poikiin liitettyjä harrastuksia kuvituksissa esiintyy puolestaan 12. Näitä harrastuksia ovat muun muassa jalkapallo, pesäpallo, salibandy, lentopallo, pyöräily sekä hiihto. (Friman 2019, 15, 29–34.)

5.3 Epätasa-arvoinen kohtelu

TAULUKKO 10. Epätasa-arvoiset käytännöt.

Epätasa-arvoiset käytännöt
Kasvattajat puhuvat pojille ja tytöille eri tavoin
Koulussa jaetaan työtehtäviä sukupuolen mukaan
Poikien parempaa menestystä huomioidaan enemmän kuin tyttöjen
Kasvattajat antavat opetuksessa vähemmän huomiota tytöille
Tytöille annetaan ylimääräistä vastuuta esimerkiksi työrauhan ylläpidossa

Koulujen toimintaympäristöissä esiintyy monenlaisia sukupuolten epätasa-arvoista kohtelua tukevia käytänteitä. Epätasa-arvoa vahvistaa se, että kasvattajat puhuvat tytöille ja pojille eri tavoin. Kasvattajien puhe käskyissä, kehuissa ja huomioissa poikkeavat riippuen siitä, mikä sukupuoli on puheen kohteena. Lisäksi opetusympäristöissä on paljon muitakin epätasa-arvoa tukevia käytänteitä. Pojilla on oikeus viedä tilaa opetustilanteissa ja heidät kasvatetaan olemaan riippuvaisia opettajan avusta, samalla kun tyttöjä kannustetaan ja kasvatetaan omatoimisuuteen ja avuliaisuuteen. Poikien annetaan usein hallita fyysistä ja sosiaalista tilaa, jolloin tytöt jäävät opetuksessa vähemmälle huomiolle. Oppilaanohjauskeskustelujen on sanottu olevan sukupuolineutraaleja kieleltään. On kuitenkin huomattu, että oppilaanohjauskeskusteluissa on epätasa-arvoisia käytäntöjä. Vaikka oppilaanohjauksen kieli on yleisesti sukupuolineutraalia, niin oppilaan sukupuoli vaikuttaa keskus-

telun jälkeiseen reflektioon ja esimerkiksi ohjaajan näkemykseen oppilaan elämäntilanteesta. (Urhonen 2016, 42–43.) Opettajat vaativat tiedostamattaan työiltä enemmän kuin pojilta eli käytännössä pojat saavat enemmän kehuja ja menestystä tekemällä vähemmän. Epätasa-arvoa luo myös se, että oppilaille annetaan työtehtäviä sukupuolen perusteella. Työille annetaan usein tehtäväksi huolehtia siisteydestä sekä työrauhasta, kun taas pojille annetaan tehtäväksi esimerkiksi huonekalujen siirtelyä tai painavien tavaroiden kantamista. (Kyllönen & Väisänen 2022, 54, 61.) Sukupuolten epätasa-arvoinen kohtelu näyttäytyy myös koululiikunnassa. Opettajat rajoittavat oppilailta esimerkiksi heidän sukupuolelleen epätyypillisiin liikuntalajeihin osallistumista. Esimerkkejä tällaisista lajeista ovat tytöillä jalkapallo ja rugby, ja pojilla puolestaan tanssi ja voimistelu. Lisäksi koulujen urheilusaavutusten arvostus ja huomio ovat epätasapainossa sukupuolten välillä. (Yu ym. 2020.)

5.4 Sukupuolistereotyyppiat

TAULUKKO 11. Sukupuolistereotyyppiset käytännöt

Sukupuolistereotyyppiat
Työiltä ja pojilta odotetaan erilaisia tunneilmaisuja
Pojat nähdään usein ”ongelmaryhmänä”
Koululiikunnassa tietyt urheilulajit nähdään maskuliinisina ja toiset feminiinisinä

Kouluja pidetään merkittävänä tekijänä stereotyyppien ylläpitämisessä, sillä ne ovat juurtuneet syväälle kouluympäristöihin. Sukupuolistereotyyppiat näkyvät esimerkiksi liikunnassa. Kouluissa tietyt liikuntalajit nähdään stereotyyppisesti maskuliinisina ja toiset puolestaan feminiinisinä. Sukupuolittuneesta opetussisällöstä näkyy, että stereotyyppiat ohjaavat liikuntatuntien sisällön rakentumista ja pitävät yllä sukupuolistereotyyppioita. Koulussa vallitsevat tunnesäännöt eroavat oppilaiden välillä, ja sukupuoli on merkittävin tekijä erottelussa. Sukupuolittuneet stereotyyppiat tunnesäännöissä näkyvät siinä, millaisia tunteita työiltä ja pojilta odotetaan. Oppilailta odotetaan sukupuolen mukaan tietynlaista käytöstä ja olemusta, jota kasvattajat valvovat sekä arvioivat. Pojat kokevat, että heidän tunneilmaisuunsa rajoitetaan koulussa. He eivät saa olla yhtä herkkiä kuin tytöt ja heiltä rajoitetaan tunteita, jotka osoittavat jollain tapaa haavoittuvaisuutta. Tällaisia tunteita ovat esimerkiksi suru, herkkyyden sekä hellyys. Poikien odotetaan pitävän yllä ”kovan pojan” roolia, ja esimerkiksi itkeminen saattaa leimata heidät ”heikoiksi”. Työiltä tällaiset tunteet sallitaan helpommin ja he saavat olla vapaammin haavoittuvaisia. Tyttöjen herkkyyden sallittavuudessa esiintyy kuitenkin jonkin verran vaihtelua, sillä jokaisen kokemukset ovat yksilöllisiä. Kuten myös pojat, tytötkin kohtaavat tunteiden

vähättelyä ja sivuuttamista. Tämä nousee esille erityisesti kiusaamistapauksissa. Tytöt kokevat, että he eivät saa ilmaista voimakkaita tunteita yhtä vapaasti kuin pojat. Heitä rajoitetaan olemasta esimerkiksi liian äänekkäitä, energisiä tai vilkkaita. Pojilta siedetään myös helpommin opetusta häiritsevää käyttäytymistä, vaikka toisaalta heidän oletetaan olevan vahvoja ja tasapainoisia. (Iso-koski 2024, 20–21, 36–37, 40–44.)

Kouluympäristössä oppilaita erotellaan usein sukupuolen perusteella ja heille asetetaan tiettyjä käyttäytymisodotuksia. Tyypillisesti pojat leimataan luonnostaan vilkkaiksi ja heidän epäsopivaa käytöstään saatetaan katsoa läpi sormien ajattelemalla sanontaa "pojat ovat poikia". Tämä antaa tilaa häiritsevälle käytökselle ilman merkittäviä seurauksia. Samaan aikaan tytöiltä odotetaan järjestelmällisesti ahkeruutta ja hyvää käytöstä. Vaikka pojat ovat yksilöitä, joilla on paljon erilaisia ominaisuuksia, heidät saatetaan nähdä yhtenäisenä ongelmaryhmänä koulussa, mikä yksinkertaistaa ja vahvistaa sukupuolistereotyyppioita. Lisäksi koulumaailmassa on edelleen läsnä oletus siitä, että pojat ovat tyttöjä parempia matemaattisissa oppiaineissa. (Kyllönen & Väisänen 2022, 50–51, 58.)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän kirjallisuuskatsauksen on tarkoitus vastata tutkimuskysymykseen ”Millaisia sukupuolittuneita käytäntöjä koulujen oppimisympäristöissä esiintyy?”. Tämän tutkimuksen perusteella sukupuolittuneet käytännöt ovat edelleen läsnä koulujen opetuksessa, oppiaineissa, opettajien toiminnassa sekä oppilaisiin kohdistuneissa oletuksissa ja odotuksissa. Nämä sukupuolittuneet käytännöt ylläpitävät ja vahvistavat sukupuolistereotypioita kouluissa. Tutkimuksen tulokset jaoteltiin neljään eri luokkaan eli sukupuolittuneeseen opetussisältöön, sukupuolittuneeseen oppimateriaaliin, epätasa-arvoiseen kohteluun sekä sukupuolistereotypioihin. Sukupuolittuneita käytäntöjä esiintyy näillä jokaisella osa-alueella ja tuomalla käytäntöjä esiin pyrimme edistämään lasten ja nuorten hyvinvointia koulussa. Kouluhyvinvoinnin edistämiseksi vaaditaan toimia, jotka kehittävät koulujen toimintamalleja ja toimintakulttuuria.

6.1 Stereotypiat ja opetusryhmät

Lukuisat tutkimukset ovat osoittaneet, että sekä opettajankoulutuksessa että kouluissa ehkä tiedostamattomasti vahvistetaan monin tavoin stereotypioita (Syrjäläinen & Kujala 2010, 35). Tämän tutkimuksen tulokset näyttävät samanlaisina eli stereotypiat ovat edelleen osa koulujen arkea. Stereotypiat näkyvät esimerkiksi oppiaineissa. Monet ajattelevat edelleen matemaattisuuden, rationaalisuuden sekä loogisuuden maskuliinisina piirteinä. Koulumaailmassa on edelleen läsnä ajatus siitä, että pojat olisivat tyttöjä lahjakkaampia matematiikassa. (Kyllönen & Väisänen 2022, 49.) Stereotypiat voivat heijastua oppilaiden itseluottamukseen. Esimerkiksi tytöillä on keskimäärin heikompi luottamus taitoihinsa matematiikassa ja tämä näkyy heidän suorituksissansa. Stereotypiat, asenteet, tavoitteet sekä identiteetti syntyvät yleensä alitajuntaisella tasolla, ja tämän vuoksi niitä onkin hankalaa hallita itse. (Urhonen 2016, 43.) Itseluottamuksella on vaikutus henkilön käsitykseen omista kyvyistään ja huono itsetunto voi aiheuttaa riittämättömyyden tunnetta. He, jotka eivät koe vastaavansa sukupuolelleen tyyppillisiä piirteitä, voivat tuntea epävarmuutta ja alemmuuden tunnetta.

Sukupuolistereotypiat rakentavat mielikuvia siitä, miten sukupuolelle on ominaista käyttäytyä. Kyllösen ja Väisänen tutkimuksen (2022) mukaan poikia stereotypisoidaan kouluympäristöissä usein

”ongelmaryhmäksi”. Tämä voi aiheuttaa sen, että oletetaan automaattisesti poikien olevan esimerkiksi koulussa tapahtuneiden rikkomusten taustalla. Näin ollen pojat voivat joutua syyllistetyiksi helpommin asioista, joihin eivät ole osallisia. Poikien leimaaminen ”ongelmallisiksi” voi luoda pojille jatkuvan negatiivisen palautteen myötä motivaation laskua ja itsetunnon heikentymistä. Toisaalta leimaaminen voi saada pojille tunteen siitä, että heidän oletetaan koettelevan rajoja ja täten jopa yllyttää siihen. Jos pojat leimataan usein ”villeiksi” ja ”pahantekijöiksi”, niin tytöt puolestaan stereotypisoidaan rauhallisina ja kiltteinä. Tämä voi johtaa siihen, että tyttöjen rauhallisesta poikkeavaan käytökseen puututaan helpommin. Sukupuolia ei voida laittaa tiettyyn muottiin sen mukaan, miten heidän tulisi käyttäytyä, sillä jokainen on sukupuolestaan riippumatta täysin oma yksilönsä, ja tämän vuoksi erilaiset stereotypiat ovatkin hyvin ongelmallisia.

Epätasa-arvoisuus ja stereotypiat ovat havaittavissa myös oppilaanohjauksessa. Vaikka kielen tasolla ohjaus voi vaikuttaa sukupuolineutraalilta, saattaa todellisuus olla toinen. Oppilaan sukupuoli voi vaikuttaa ohjaajan käsitykseen oppilaasta ja tämän tilanteesta sekä siihen mitä uravaihtoehtoja hänelle suositellaan. (Urhonen 2019, 43.) Tämä puolestaan voi vaikuttaa ohjauksen laatuun ja oppilaiden uravalintoihin, mikä voi johtaa epätasa-arvoisiin mahdollisuuksiin jatko-opinnoissa ja työelämässä. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaiseman tutkimuksen mukaan sukupuolittuneiden urapolkujen purkaminen vaatii sukupuolistereotyyppioiden purkamisen tähtävään työn jatkamista esimerkiksi kasvatuksessa ja kouluissa. Vielä tänäkin päivänä esimerkiksi sosiaali-, terveys- ja kasvatusalaja luokitellaan naisvaltaisiksi aloiksi, kun taas miesvaltaisiksi aloiksi lasketaan esimerkiksi luonnontieteelliset ja teknilliset alat. Koulutus- ja urapolkujen sukupuolittuminen on monimutkainen ilmiö, johon vaikuttaa esimerkiksi vallitsevat asenteet, kasvatusta ja jopa globaalit ilmiöt. (Lahtinen ym. 2021, 8–11, 38.) Jatko-opintomahdollisuuksien suosittelu voi olla kasvattajilta täysin alitajuntaista ja tahatonta, sillä sukupuolittuneet stereotypiat urapoluista ovat niin syvästi juurtuneita. Nämä stereotypiat voivat vaikuttaa siihen, että oppilaiden kynnys lähteä opiskelemaan heitä oikeasti kiinnostavia aloja voi kasvaa, jos alaa ei mielletä heidän sukupuolelleen tyypilliseksi.

Tulosten pohjalta voidaan todeta, että sukupuolten eriyttäminen opetusryhmissä vahvistaa perinteisiä sukupuolirooleja. Kyllösen ja Väisäsen (2022) mukaan käsityö on ollut hyvin vahvasti sukupuolittunut aine koulussa, sillä esimerkiksi ennen 2014 julkaistua uutta perusopetuksen opetussuunnitelmaa, käsityöt olivat jaettu tekniseen käsityöhön ja tekstiilikäsityöhön. Sukupuolittuneisuus on ollut vahvasti läsnä, sillä lähtökohtaisesti tytöt valitsivat tekstiilityön ja pojat puolestaan teknisen työn. Heidän tutkimuksensa perusteella oppilaat valitsivat sukupuolelleen tyypillisemmän käsityövaihtoehdon, sillä poikkeavuus saattoi herättää ihmetystä ja kummastelua. Uuden opetussuunnitelman

myötä käsityöiden sukupuolittuneisuus on vähentynyt, sillä käsityöt on yhdistetty monimateriaaliseksi käsityöksi, jossa tavoite on, että oppilaat oppivat hyödyntämään eri materiaaleja monipuolisesti. Tällaiset muutokset ovat hyvin tärkeitä sukupuolittuneiden käytäntöjen vähentämisessä kouluissa.

Koululiikunnassa on havaittu sukupuolittuneita käytäntöjä ja meidän tutkimuksemme tulokset tukevat tätä havaintoa. Yun, McLellanin ja Winterin tutkimuksen (2020) mukaan tyttöoppilaat kokevat turhautumista stereotyyppioissa, joita tyttö- ja poikaoppilaille osoitetaan koululiikunnassa. Stereotyyppiat näyttäytyvät tutkimuksen mukaan liikuntatuntien sisältöjen eroissa sekä esimerkiksi siinä, että tytöt kokevat pojilla olevan enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa liikuntatuntien sisältöön. Poikien liikuntatunnit koostuvat vahvasti erilaisista pallopeleistä, kun taas tyttöjen liikuntatunteihin sisältyy enemmän tanssia ja muita lajeja, jotka nähdään naisille tyypillisempinä. Liikuntatunneilla on edelleen olemassa stereotyyppinen ajattelutapa siitä, että tyttöjen pitäisi liikkua rytmisesti ja tasapainoisesti, kun taas poikien räjähtävästi ja koordinoitusti. Oppilaaseen, joka liikkuu normeista poiketen, kiinnitetään enemmän huomiota oppilaiden sekä myös opettajien toimesta. (Temonen, 2016, 5.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman mukaan koululiikunnan tulee olla monipuolista harjoittelua erilaisten liikuntamuotojen ja -lajien avulla. Opetussuunnitelmassa sanotaan, että tasapaino-, liikumis- ja välineenkäsittelytaitoja vahvistetaan esimerkiksi jää-, musiikki- ja tanssiliikunnan, palloilun sekä voimistelun avulla. (Opetushallitus 2014, 434–435.) Nämä opetussuunnitelman tavoitteet ja sisällöt tulisi huomioida tasapuolisesti sekä tyttöjen, että poikien koululiikunnassa. Vaikka opetussuunnitelmassa ei mainita enää tänä päivänä tyttöjä ja poikia erikseen, Bergin tutkimuksen (2010) mukaan esimerkiksi yläkouluikäisiä tyttöjä ja poikia ohjataan kuitenkin yhä koululiikunnassa biologisen sukupuolen perusteella kohti tiettyjä lajeja. Samalla tehdään oletus kaikkien tyttöjen ja poikien samanlaisuudesta ryhmän sisällä. Tyttöjen liikunnassa jääkiekko korvataan usein taitoluisittelulla, kun taas pojat pelaavat tunneillaan jääkiekkoa. Pojat pelaavat koululiikunnassa paljon erilaisia palloilulajeja, jotka jäävät tyttöjen tunneilla vähäisiksi. Poikien kohdalla taas tanssilla ja ilmaisullisella liikunnalla on hyvin pieni rooli, joita puolestaan korostetaan tyttöjen liikunnassa. Koululiikunnassa vaikuttaa myös olevan eduksi se, että harrastaa lajia, joka on liikunnan koulukohtaisessa opetussuunnitelmassa.

Ongelmallista on se, että osa pojista haluaisi varmasti kokeilla liikunnassa tanssia ja voimistelua ja osa tytöistä pitävät pallopeleistä enemmän kuin ilmaisullisesta liikunnasta. Sekä poikien, että tyttöjen liikuntatunneilla on varmasti heitä, jotka eivät koe omalle sukupuolelle tyypillistä lajia omana juttunaan. Tällainen jaottelu ei vain rajoita oppilaiden mahdollisuuksia kehittyä monipuolisesti, vaan

pitää myös yllä käsityksiä siitä, mikä on sopivaa kullekin sukupuolelle. Se, että koululiikunnassa jaotellaan urheilulajeja feminiinisiin ja maskuliinisiin, voi pahimmassa tapauksessa johtaa kiusaamiseen ja syrjintään heitä kohtaan, jotka uskaltavat poiketa näistä muoteista esimerkiksi vapaa-ajan harrastuksissa. Tällainen eriyttäminen voi siis rajoittaa oppilaiden vapautta kehittää omia taitojaan ja seurata kiinnostuksen kohteitaan, sillä stereotyyppiset oletukset ja odotukset saattavat estää heitä valitsemasta heitä todella kiinnostavia aineita ja harrastuksia.

6.2 Epätasa-arvoinen kohtelu

Ulkoisesti suomalainen koulu mielletään hyvin sukupuolineutraaliksi, sillä se ei esimerkiksi erottele oppilaitaan sukupuolen mukaan koulupukuihin. Sukupuolten välistä tasa-arvoa pidetään niin tärkeänä, että se on listattu omana tavoitteena Opetussuunnitelman perusteissa. (Jankama 2004, 77.) Käytännön tasolla kouluissa kuitenkin esiintyy paljon epätasa-arvoista kohtelua tyttöjen ja poikien välillä. Tämä näkyy siinä, millaisia työtehtäviä oppilaille annetaan ja miten heitä kohdellaan. Tyttöille annetaan usein siisteyteen ja järjestykseen liittyviä tehtäviä, kun taas pojille fyysisempiä tehtäviä, kuten huonekalujen siirtelyä. Tällaiset käytännöt ovat tarpeettomia, sillä esimerkiksi alakouluikäisten lasten voimassa ei ole havaittavissa eroja sukupuolen perusteella. (Kyllönen & Väisänen 2022, 61.) Koulu on hyvin keskeisessä roolissa oppilaiden identiteetin rakentumisessa. Sukupuolittuneet käytännöt ja koulujen toimintakulttuuri vaikuttavat merkittävästi oppilaiden käsitykseen siitä, mitä he voivat tehdä ja missä he voivat onnistua. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 35.) Tällainen tehtävien jako jakaa oppilaat sukupuolen perusteella eri rooleihin, mikä saattaa rajoittaa heidän käsitystään siitä, mihin he pystyvät tai millaisia taitoja heidän odotetaan hallitsevan.

Epätasa-arvoista kohtelua ilmenee myös opettajien puheessa ja oletuksissa (Urhonen 2016, 42). Kasvattajien eriävät puheet tytöille ja pojille niin kehuissa, käskyissä kuin huomioissakin luovat sukupuolittunutta ilmapiiriä, mikä voi vaikuttaa oppilaiden käsitykseen itsestään ja mahdollisuuksistaan koulussa. Kouluissa ja opettajankoulutuksessa on myös yhä vallalla juurtunut ajatus kilteistä tytöistä ja villeistä pojista (Syrjäläinen & Kujala 2010, 35). Tytöiltä odotetaan omatoimisuutta ja avuliaisuutta, kun taas pojille sallitaan enemmän riippuvuutta ja tilan valtaamista (Urhonen 2016, 42). Tällaiset asenteet voivat lisätä ulkopuolisuuden tunnetta oppilailta, jotka eivät vastaa sukupuolen mukaisia oletuksia (Kyllönen & Väisänen 2022, 52). Ne rajoittavat myös mahdollisuuksia luoda tasa-arvoinen ja kannustava oppimisympäristö, jossa kaikki oppilaat voisivat menestyä sukupuolesta riippumatta.

Opettajien käytöksessä on havaittavissa selviä sukupuolten epätasa-arvoa vahvistavia piirteitä. Pojat saavat enemmän kehuja ja menestystä vähemmällä vaivalla, kun taas tytöiltä vaaditaan enemmän työtä saadakseen vastaavaa tunnustusta (Urhonen 2016,42). Tämä epätasa-arvoinen kohtelu vaikuttaa oppilaiden kokemuksiin ja käsityksiin omista kyvyistään ja voi johtaa siihen, että tytöt kokevat joutuvansa jatkuvasti todistamaan itseään, kun taas pojille riittää vähäisempi ponnistelu. Useiden tutkimusten mukaan on havaittu viitteitä siitä, että arviointikäytännöt eivät välttämättä ole yhdenvertaisia oppilaita kohtaan. Pojat saattavat saada äidinkielellä hyvän arvosanan helpommin kuin tytöt, kun taas matematiikassa tytöt saavat hyvän arvosanan helpommin kuin pojat (Syrjäläinen & Kujala 2010, 36). Opettajat eivät kuitenkaan tee tätä tietoisesti, vaan sukupuolen vaikutus arviointiin on usein tiedostamatonta. (Kyllönen & Väisänen 2022, 54.)

6.3 Oppimateriaali

Oppimateriaalien ja -kirjojen pitäisi lain ja esimerkiksi perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti olla sukupuolten näkökulmasta tasa-arvoisia ja edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa (Vesa 2018, 5). Tulostemme mukaan koulujen oppimateriaalit ovat kuitenkin sukupuolittuneet. Myös aiemmat tutkimukset oppimateriaalien tasa-arvosta (esim. Tainio & Teräs 2010; Vesa 2018; Friman 2019) osoittavat, että miehet ovat yliedustettuina oppimateriaaleissa suhteessa naisiin. Lisäksi oppikirjojen kuvituksissa esiintyviin maskuliinisiin ja feminiinisiin henkilöihin liitetään sukupuolistereotyyppisiä ominaisuuksia. Oppimateriaalit vaikuttavat voimakkaasti siihen, millaisia sukupuolet nähdään ja millaisia rooleja heille määritellään. Kun oppimateriaaleissa esitellään vain tietynlaisia sukupuolirooleja, tytöt ja pojat voivat huomaamattaan alkaa sisäistää niitä.

Oppimateriaaleissa on havaittavissa ammattien osalta selkeitä eroavaisuuksia naisten ja miesten välillä. Tutkimuksen mukaan miehet kuvataan pääosin ulkotöissä, mutta myös joitakin sisätöitä esiintyy. Naiset puolestaan kuvataan ainoastaan sisätöissä. (Friman 2019, 29–30.) Oppimateriaalilla on suuri vaikutus koululaisten nais- ja mieskuvan muotoutumisessa sekä siinä, millaisia käsityksiä lapsille ja nuorille muodostuu eri ammanteista, tulevista uravalinnoista sekä omasta osaamisesta. Nämä käsitykset ovat kauaskantoisia ja heijastuvat työelämään sekä työmarkkinoille, jolloin rakentuneiden asenteiden muokkaaminen on monin kerroin haastavampaa. Oppilaiden pystyvyysodotus on aina suurempi omalle sukupuolelleen mielletyn taidon tai ammatin suhteen ja joihinkin ammatteihin suhtaudutaan sukupuolittuneesti (Urhonen 2019, 43). Oppimateriaalien tulisi

välittää ennakkoluulotonta ja avarakatseista käsitystä siitä, mikä on naisille ja miehille sopivaa ja mahdollista. Oppimateriaalien ei tulisi vahvistaa kuvituksen ja tekstisisältöjen kautta stereotyyppisiä sukupuolirooleja. (Tainio & Teräs 2010, 4–5.) Sukupuolittuneet oppimateriaalit voivat siis vaikuttaa oppilaiden käsityksiin eri ammateista ja heidän uravalinnoistaan. Jos esimerkiksi insinöörejä ja tiedemiehiä kuvataan pääasiassa miehinä, kun taas hoitajia ja kampaajia naisina, oppilaat voivat alkaa mieltää nämä urat sukupuolisidonnaisiksi. Tämä voi rajoittaa heidän kiinnostustaan ja uskoaan kykyihinsä tietyillä aloilla.

Tulostemme mukaan oppimateriaaleissa esiintyy epätasa-arvoisuutta myös harrastuksiin liittyvissä kuvituksissa. Frimanin tutkimuksen (2019) mukaan oppikirjojen kuvituksissa miehiin liitetyt harrastukset edustavat monipuolisesti erilaisia aktiivisia liikuntalajeja, kun taas naisiin liitetyt lajit rajoittuvat tiettyihin stereotyyppisiin ja usein vähemmän fyysisesti vaativiksi miellettyihin lajeihin. Tällainen esitystapa oppimateriaaleissa voi vaikuttaa oppilaiden käsityksiin siitä, mitä harrastuksia heidän tulisi valita. Oppilaille voi muodostua epätasa-arvoinen kuva siitä, mitkä harrastukset ovat soveliaita tai suosittuja eri sukupuolille. Kun tytöt ja pojat näkevät oppimateriaaleissa vain tietynlaisia sukupuoleen sidottuja harrastuksia, se voi rajoittaa heidän käsitystään omista mahdollisuuksistaan ja kyvyistään harrastaa. Tytöt voivat tuntea, että urheilu tai fyysisesti vaativat harrastukset eivät ole heitä varten, mikä voi vaikuttaa heidän itseluottamukseensa ja kiinnostukseensa liikuntaa ja urheilua kohtaan. Tytöt saattavat tuntea, että heidän ei ole sopivaa osallistua maskuliinisina pidettyihin urheilulajeihin, ja pojat taas saattavat vältellä feminiinisinä pidettyjä harrastuksia.

Se, että oppimateriaalit ylläpitävät vahvasti sukupuolirooleja rajoittaa oppilaiden käsitystä siitä, mihin he pystyvät ja millaisia heidän ”kuuluisi” olla. Useiden eri maissa tehtyjen tutkimusten mukaan sukupuolet ovat esitetty oppikirjoissa stereotyyppisen mallin mukaan, jossa miehet ovat rohkeita ja älykkäitä ja naiset puolestaan huolehtijoita ja tottelevaisia (Vesa 2018, 6). Kun oppikirjojen kuvitus ja tekstit toistavat jatkuvasti tätä asetelmaa, se vaikuttaa siihen, miten oppilaat mieltävät oman roolinsa sekä siihen, miten sukupuoli nähdään yhteiskunnassa.

7 POHDINTA

Opinnäytetyö on kuvaileva kirjallisuuskatsaus, joka tarkastelee koulussa ilmeneviä sukupuolittuneita käytäntöjä. Opinnäytetyömme pyrkii siihen, että lasten ja nuorten kouluhyvinvointi saataisiin nousuun. Pidämme opinnäytetyön teemaa tärkeänä, sillä sukupuolittuneet käytännöt ovat läsnä lasten ja nuorten jokapäiväisessä arjessa, sillä he viettävät suuren osan päiväistään koulussa. Uskomme, että monet luulevat, että sukupuolittuneet käytännöt ovat kadonneet koulumaailmasta, mutta kuten useat muutkin tutkimukset, myös tämä osoittaa, ettei se pidä paikkaansa. ”Sukupuolteen liittyvien käytäntöjen olemassaolo on perusteltu sillä, että näin on aina ollut” (Suortamo 2010, 81). Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö käytäntöjä voisi kyseenalaistaa tai muuttaa. Iloksenne huomasimme joitakin positiivisia muutoksia esimerkiksi opetusryhmien näkökulmasta. Tutkimuksemme perusteella tällaisia muutoksia tarvitaan ehdottomasti lisää, sillä pienillä muutoksilla on suuria vaikutuksia lasten ja nuorten viihtyvyyteen koulussa sekä heidän kokemuksiinsa omasta kouluhyvinvoinnistaan. Opinnäytetyömme johtopäätöksissä ilmenee, että sukupuolittuneilla käytännöillä voi olla merkittäviä vaikutuksia oppilaisiin monella eri tavalla ja siksi näemmekin, että tämän opinnäytetyön aihe ansaitsisi enemmän huomiota.

Aihe on meille myös henkilökohtaisesti tärkeä, sillä meillä molemmilla on omakohtaista kokemusta sukupuolittuneista käytännöistä koulumaailmassa. Meillä on kokemusta siitä, kuinka tytöiltä on odotettu rauhallista käytöstä ja mikäli tästä poiketaan, siihen puututaan hyvin herkästi. Olemme myös olleet tyytymättömiä tyttöjen liikuntatuntien sisältöön sekä eroavaisuuksiin tyttöjen ja poikien liikuntatuntien välillä. Kokemuksemme mukaan tytöt esimerkiksi pelaavat ringetteä samaan aikaan, kun pojat pelaavat jääkiekkoa. Toisinaan taas pojat pelaavat liikuntatunnillaan jalkapalloa, kun me tytöt harjoitteleme kävelemään ryhdikkäästi ja sen jälkeen venyttelemme. Monet tutkimukset ovat käsitelleet sukupuolittuneita käytäntöjä liikuntatunneilla ja ratkaisuksi on ehdotettu sekaryhmiä. Suomessa liikunnanopetus tapahtuu pääosin erillisryhmissä, ja useat tutkimuksen osoittavat, että oppilaat kannattavatkin näitä erillisryhmiä. Opettajat ovat sitä mieltä, että taitojen oppiminen ja aktiivisuus on parempaa erillisryhmissä. Tulokset ovat kuitenkin ristiriitaisia ja myös sekaryhmien kannattajia löytyy. (Vaahersola 2022, 18–19.) Emme itse usko siihen, että taitojen oppiminen sekä aktiivisuus olisi parempaa erillisryhmissä. Sen sijaan uskomme, että sekaryhmät monipuolistaisivat liikuntaa ja motoristen taitojen oppimista sekä tytöillä että pojilla. Lisäksi jokainen oppilas pääsisi sekaryhmissä kokeilemaan kaikenlaisia lajeja, ei vain niitä, jotka nähdään tyyppillisenä heidän su-

kupuolelleen. Uskomme ettei sekaryhmiä kannateta niin paljon, sillä oppilaat ja opettajat ovat totuneet erillisryhmiin. Kaikki uusi voi tuntua aluksi jännittävältä, eikä voida tietää, kumpi toimii paremmin, ellei niitä ensin kokeilla. Sekaryhmien testaaminen voisi olla yksi askel pois sukupuolittuneista käytännöistä kouluissa.

Opinnäytetyöstämme käy ilmi, että yksi merkittävimmistä sukupuolittuneiden käytäntöjen ylläpitäjistä ovat oppimateriaalit. Suomalaiset oppimateriaalit perustuvat arvoihin, kuten ihmisoikeuksiin, tasa-arvoon sekä demokratiaan, ja ne ovat arvostettuja asiantuntevuutensa sekä ajantasaisuutensa vuoksi (Opetushallitus 2011, 3). Tutkimuksemme osoittaa kuitenkin, että oppimateriaalit eivät ole täysin tasa-arvoisia. Sukupuolittuneiden käytäntöjen tarkastelu koulujen oppimateriaaleissa on äärimmäisen tärkeää, sillä nämä materiaalit vaikuttavat merkittävästi lasten ja nuorten sukupuolikäsitysten muodostumiseen, sillä he ovat tekemisissä oppimateriaalien kanssa lähes päivittäin. Oppimateriaalit eivät ainoastaan välitä tietoa eri oppiaineista, vaan ne myös heijastavat ja muokkaavat sosiaalisia arvoja ja normeja. Kun oppimateriaalit sisältävät sukupuolistereotyyppioita tai jättävät tietyt sukupuolet vähemmälle huomiolle, ne vahvistavat epätasa-arvoisia käytäntöjä ja asenteita. Oppimateriaalit tulisi kehittää moninaisemmiksi ja avarakatseisemmiksi, unohtaen vanhanaikaiset käsitykset siitä, millaiselta tietty sukupuoli näyttää tai minkälaisia asioita hänen oletetaan tekevän. Oppikirjoissa tulisi esittää erilaisia sukupuolirooleja ja -stereotyyppioita rikkovia henkilöihahmoja. Esimerkiksi naispuoliset henkilöt voisivat esiintyä johtavissa rooleissa tiede- ja teknologia-aloilla, kun taas miespuoliset henkilöt voisivat olla esillä hoiva- ja taidealojen tehtävissä. Näin oppilaille välittyisi viesti siitä, että sukupuoli ei rajoita heidän mahdollisuuksiaan tai kykyjään. Lisäksi feminiinisten henkilöiden osallisuutta oppikirjoissa tulisi lisätä, jotta oppimateriaalien tasa-arvoisuus toteutuisi.

Vaikka suomalainen koulujärjestelmä vaikuttaa ulkoisesti sukupuolineutraalilta, käytännön tasolla ilmenee edelleen merkittäviä epätasa-arvoisia käytäntöjä ja stereotyyppioita. Nämä käytännöt ja stereotyyppiat juontavat juurensa vakiintuneista asenteista ja rooleista, jotka vaikuttavat siihen, miten oppilaita kohdellaan ja millaisia odotuksia heille asetetaan. Useat tutkimukset osoittavat, että opettajankoulutuksessa ja kouluissa vahvistetaan yhä monin tavoin stereotyyppioita (Syrjäläinen & Kujala 2010, 35). Koemme, että epätasa-arvoisten käytäntöjen ja stereotyyppioiden poistamiseksi opettajien koulutuksessa tulisi korostaa sukupuolietoisuutta ja -sensitiivisyyttä, jotta kasvattajat oppisivat tunnistamaan ja purkamaan tiedostamattomia ennakoasenteitaan sekä luomaan tasa-arvoisempia oppimisympäristöjä. Lisäksi koulun toimintakulttuuria tulisi kehittää siten, että se ei vahvista sukupuolistereotyyppioita. Kasvattajien tulisi rohkaista kaikkia oppilaita kokeilemaan erilaisia

rooleja ja tehtäviä, ja kouluympäristössä tulisi kiinnittää enemmän huomiota siihen, miten oppilaita kohdellaan ja millaisia odotuksia heille asetetaan. Tärkeää olisi myös kuunnella oppilaiden omia kokemuksia ja näkemyksiä koulun tasa-arvosta, jotta epätasa-arvoiset käytännöt voidaan tunnistaa ja niihin voidaan puuttua mahdollisimman tehokkaasti.

Prosessina opinnäytetyö oli työläs, mutta erittäin opettavainen. Idea aiheesta syntyi nopeasti, ja lähdimme innolla tutkimaan sitä, sillä se aidosti kiinnosti meitä. Jouduimme muokkaamaan aiheen rajausta muutaman kerran, koska emme löytäneet riittävästi aineistoa tietyistä kouluasteista. Tämän vuoksi päätimme rajata opinnäytetyön käsittelemään koulua yleisesti, mikä osoittautui hyväksi ratkaisuksi. Luulimme, että aiheesta löytyisi huomattavasti enemmän aineistoa, ja meille tulikin yllätyksenä, miten niukasti aineistoja lopulta löytyi. Tämä kertoo siitä, että aiheesta tulisi puhua enemmän ja uusille tutkimuksille on varmasti tilaa. Opinnäytetyön työläin vaihe oli kirjallisuushaku, jonka pyrimme tekemään huolellisesti. Uusien rajojien myötä jouduimme toistamaan prosessin useamman kerran, mutta lopulta saimme kerättyä opinnäytetyömme kannalta sopivat aineistot, joihin olimme tyytyväisiä. Yhteistyömme oli tasavertaista ja sujuvaa koko prosessin ajan. Koemme, että helpotusta työskentelyyn loi se, että tavoitteemme ja kirjoitustyyliimme ovat hyvin samankaltaiset.

Omana oppimistavoitteenamme opinnäytetyössä oli syventää ammatillista osaamistamme sosiaalialan kompetenssien mukaisesti. Tavoitteenamme oli kehittää kykyämme analysoida eriarvoisuutta, huono-osaisuutta ja hyvinvointia tuottavia rakenteita sekä vahvistaa eettistä osaamistamme. Lisäksi halusimme parantaa oman tekstimme sujuvuutta, kehittää kirjoitustaitojamme ja vahvistaa asiantuntijuuttamme. Koemme onnistuneemme jokaisen osaamistavoitteen suhteen ja saavuttaneemme tavoitteemme. Tutkimuksessamme tarkastelimme nimenomaan niitä rakenteita, jotka vahvistavat sukupuolittuneisuutta kouluympäristöissä. Tutkimusprosessi kasvatti omaa kriittisyyttämme. Kriittisyys tuli esille aineistoja tarkasteltaessa, sillä tutkimme aineistot hyvin kriittisellä silmällä, jotta löydämme mahdolliset sukupuolittuneisuutta ylläpitävät käytänteet. Laadimme tarkat rajaukset aineistovalinnoillemme ja olimme kriittisiä myös muiden lähteiden suhteen, joita hyödynsimme opinnäytetyössämme. Opinnäytetyöprosessin myötä osaamme jatkossa katsoa asioita kriittisemmin ja kiinnittää huomioita pieniin yksityiskohtiin, joilla voi olla suuria vaikutuksia. Opinnäytetyöprosessin aikana opimme arvokkaita taitoja kirjallisuuskatsauksen eri vaiheista. Lisäksi oman tekstin sujuvoittaminen ja kirjoitustaitomme kehittyivät merkittävästi. Koemme, että opinnäytetyön myötä kirjoittamisemme on tullut monipuolisemmaksi, sujuvammaksi ja helppolukuisemmaksi. Ke-

hityimme prosessin aikana paitsi kirjoittajina myös asiantuntijoina. Opimme valtavasti lisää aiheestamme ja uskomme, että voimme jatkossa tunnistaa ja tuoda esiin sukupuolittuneita käytänteitä ammatillisessa toiminnassamme. Lisäksi opimme hyödyntämään erilaisia tietokantoja monipuolisesti ja muodostamaan tutkimuksemme kannalta osuvimmat hakulausekkeet. Eettinen osaamisemme kehittyi, sillä tasa-arvo ja epäoikeudenmukainen kohtelu olivat keskeisiä teemoja koko opinnäytetyöprosessin ajan. Tarkastelimme aineistoja jatkuvasti eettisestä näkökulmasta, pohtien, onko toiminta kouluissa eettisesti oikein ja millaisia epäkohtia voimme löytää.

Opinnäytetyömme aihe rajautui koulujen sukupuolittuneisiin käytänteisiin tyttöjen ja poikien näkökulmasta, mutta jatkotutkimuksissa olisi mielenkiintoista nähdä laajempia näkökulmia. Sukupuolittuneiden käytäntöjen tarkastelu esimerkiksi muunsukupuolisten tai transsukupuolisten näkökulmasta voisi tarjota kattavamman kuvan koulujen sukupuolittuneista käytännöistä. Lisäksi olisi hyödyllistä tutkia näitä käytäntöjä keskittyen yksinomaan tiettyyn koulutusasteeseen, kuten alakouluun, yläkouluun, lukioon tai ammattikouluun. Tämä mahdollistaisi sukupuolittuneiden käytäntöjen vertailun eri kouluasteilla sekä niiden mahdollisten eroavaisuuksien tarkastelun. Olisi myös mielenkiintoista saada lisää tietoa siitä, miten sukupuolittuneet käytännöt muuttuvat oppilaiden koulutuspolun eri vaiheissa, ja millaisia pitkäaikaisia vaikutuksia niillä on oppilaiden hyvinvointiin ja ammatillisiin valintoihin.

LÄHTEET

Arene 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. Hakupäivä 12.3.2024. https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?_t=1578480382

Arene 2017. Sosionomi tuottaa hyvinvointia läpi elämänkaaren. Hakupäivä 7.11.2023. https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2018/arene_sosioniselvitys_pitka_raportti_fin.pdf?_t=1526901428

Berg, Päivi 2010. Sukupuoli liikunnanopetuksessa. Teoksessa sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Friman, Satu 2019. Pojat pelaavat ja tytöt tanssivat. Maskuliinisuuden representaatioita yläkoulun oppikirjojen kuvituksissa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Erityispedagogiikan pro gradu -tutkielma. Hakupäivä 1.2.2024. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/64439/1/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201906103079.pdf>

Isokoski, Pauliina 2024. Tunnesäännöt peruskoulussa eri sukupuolten kokemana. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunta. Pro gradu. Hakupäivä 1.2.2024. <https://oulu-repo.oulu.fi/bitstream/handle/10024/47791/nbnfioulu-202402131742.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Jankama, Hilppa 2004. Pojat saa mutta tyttöjen kuuluu. Opettajien kirjoituksia sukupuolen merkityksestä koulussa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu -tutkielma. Hakupäivä 23.5.2024. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/10646/G0000734.pdf>

Jääskeläinen, Liisa, Hautakorpi, Johanna, Onwen-Huma, Hanna, Niittymäki, Hanna, Pirttijärvi, Anssi, Lempinen, Miko & Kajander, Valpuri 2015. Opetushallitus. Tasa-arvo on taitolaji. Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa. Oppaat ja käsikirjat. Hakupäivä 2.2.2024. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/173318_tasa_arvoty_o_on_taitolaji_0.pdf

Kangas, Anni 2018. Sukupuolittuneet käytännöt koulun kuvataidekasvatuksessa. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Kandidaatintyö. Hakupäivä 26.1.2024. nbnfioulu-201810052887.pdf

Kangasniemi, Mari, Utriainen, Kati, Ahonen, Sanna-Mari, Pietilä, Anna-Maija, Jääskeläinen, Petri, Liikanen, Eeva 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenetettyyn tietoon. Hoitotiede. Hakupäivä 7.11.2023. <https://journal.fi/hoitotiede/article/view/128286/77409?acceptCookies=1>

Karvonen, Milla, Karukivi, Max, Kronström, Kim & Kaltiala, Riittakerttu 2023. Identiteetin muodostuminen ja sen eri osa-alueet nuoruusiässä. Lääkärilehti 33-34/2023. Hakupäivä 24.1.2024. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/151810/SLL33-34-2023-1264.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kuivalainen, Riki 2016. Ihminen sukupuolen takana: Sukupuoli sosiaalisena konstruktiona hyväksyvän kohtaamisen näkökulmasta. Helsingin yliopisto. Teologinen tiedekunta. Sosiaalietiikan pro gradu-tutkielma. Hakupäivä 1.2.2024. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/496ea666-e822-4e41-a3df-91306b2fa550/content>

Kyllönen, Iida-Maria & Väisänen, Sinna 2022. ”Musta tuntuu, et se ajatus oli et tytöt menesty koulussa paremmin ku pojat.” – Nuorten aikuisten kokemuksia sukupuolirooleista peruskoulussa. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. Hakupäivä 1.2.2024. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/65083/Kyllonen_Iida-Maria_Vaisanen_Sinna.pdf;jsessionid=7F02433BAA06E2336D54D3FC016B9E32?sequence=1

Lahtinen, Jenni, Lauronen, Tina & Murto, Virve 2021. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Sukupuolirajoja ylittäviä koulutusvalintoja ja eriytyviä urapolkuja. Tutkimus korkeakoulutuksen sukupuolittuneisuudesta Eurostudent VII aineistossa Eurostudent VII -tutkimuksen artikkelisarja. Helsinki. Hakupäivä 13.5.2024. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163015/OKM_2021_23.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Laki naisen ja miehen välisestä tasa-arvosta 609/1986. Hakupäivä 23.11.2023. [Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX ®](https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasainen-lainsaadanto/609/1986)

Lankinen, Timo 2007. Opetusministeriö. Opetushallituksen asema, rooli ja tehtävät sekä koulutustoimialan ohjaus muuttuvassa toimintaympäristössä. Hakupäivä 11.1.2024. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79632/tr46.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Niela-Vilén, Hannakaisa & Hamari, Lotta 2016. Kirjallisuuskatsauksen vaiheet. Teoksessa Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. (toim. Stolt, Minna, Axelin, Anna & Suhonen, Riitta.) Turku: Juvenes Print. Turun yliopisto.

Oikeusministeriö 2018. Koko ajan jännittyneenä. Moniperusteinen syrjintä seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöihin kuuluvien kokemana. Selvityksiä ja ohjeita. Hakupäivä 1.2.2024. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161239/OMSO_51_2018_Koko_aian_j%C3%A4nnyttyneen%C3%A4_Rainbow_Rights_web.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Opetushallitus 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Helsinki: Next Print Oy. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Opetushallitus. Sukupuolittietoinen opetus ja ohjaus. Hakupäivä 15.11.2023. [Sukupuolittietoinen opetus ja ohjaus | Opetushallitus \(oph.fi\)](https://www.oph.fi/sukupuolittietoinen-opetus-ja-ohjaus)

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010. Segregaation lieventämistyöryhmän loppuraportti. Hakupäivä 16.1.2024. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75541/okmtr18.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013. Hakupäivä 19.1.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131287#Pidm46434450730528>

O'Reilly, Michelle, Talbot, Amelia & Harrington, Deirdre 2022. Adolescent perspectives on gendered ideologies in physical activity within schools: Reflections on a female-focused intervention. Hakupäivä 1.2.2024. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/09593535221109040?icid=int.sj-full-text.citing-articles.16>

Perälä, Marja-Leena, Hietanen-Peltola, Marke, Halme, Nina, Kanste, Outi, Pelkonen, Marjaana, Peltonen, Heidi, Huurre, Taina, Pihkala, Jussi & Heiliö, Pia-Liisa 2015. Monialainen opiskelu- huolto ja sen johtaminen. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes print- Suomen Yliopistopainot Oy. Tampere. Hakupäivä 19.1.2024. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126938/Monialainen_opiskeluhoito_Opas36.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Pulkkinen, Lea, Ahonen, Timo & Ruoppila, Isto 2023. Ihmisen psykologinen kehitys. Nuoruus. Jyväskylä: PS-kustannus. Hakupäivä 14.3.2023. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789523703834>

Salminen, Ari 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Vaasan yliopiston julkaisuja. Hakupäivä 7.11.2023. https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf

SETA 2023. Sateenkaarisanasto. Hakupäivä 18.11.2023. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>

SOAMK 2021. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit. Hakupäivä 7.11.2023. <https://www.sosiaalialanamkverkosto.fi/wp-content/uploads/2023/04/SOSIAALIALAN-AMMATTIKORKEAKOULUTUKSEN-KOMPETENSSIT-2023.pdf>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2015. Tasa-arvolaki, syrjintä ja sukupuolen moninaisuus. Hakupäivä 11.1.2024. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74463/Syrjinta_netti.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Syrjäläinen, Eija & Kujala, Tiina 2010. Sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus – vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa (toim. Suortamo, Markku, Tainio, Liisa, Ikävalko, Elina, Palmu, Tarja & Tani, Sirpa). Jyväskylä: PS-kustannus.

Tainio, Liisa & Teräs, Tiina 2010. Sukupuolijäsennys perusopetuksen oppikirjoissa. Opetushallituksen raportit ja selvitykset 2010:8. Hakupäivä 20.5.2024. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/126079_sukupuolijäsennys_perusopetuksen_oppikirjoissa_0.pdf

Talentia 2022. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Punamusta Oy. <https://talentia.lukusali.fi/#/reader/4fb08bf6-d9e1-11ed-bdad-00155d64030a>

Tasa-arvoaltuutettu. Oppilaitoksen tasa-arvosuunnitelma. Hakupäivä 26.11.2023. [Oppilaitoksen tasa-arvosuunnitelma | Tasa-arvoaltuutettu](#)

Tasa-arvoaltuutetun vuosikertomus 2022. Hakupäivä 11.1.2024. [https://tasa-arvo.fi/documents/25249985/49416869/Tasa-arvoaltuutetun+vuosikertomus+2022+\(PDF\).pdf/00b8befd-a032-79bb-3ca0-d496d4f59643/Tasa-arvoaltuutetun+vuosikertomus+2022+\(PDF\).pdf?t=1681986615639](https://tasa-arvo.fi/documents/25249985/49416869/Tasa-arvoaltuutetun+vuosikertomus+2022+(PDF).pdf/00b8befd-a032-79bb-3ca0-d496d4f59643/Tasa-arvoaltuutetun+vuosikertomus+2022+(PDF).pdf?t=1681986615639)

Terrier, Camille 2020. Boys lag behind: How teachers' gender biases affect student achievement. Economics of Education. Hakupäivä 1.2.2024. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0272775718307714>

THL 2023. Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskysely. Hakupäivä 31.1.2024. <https://thl.fi/documents/155392151/190160552/Lasten-ja-nuorten-hyvinvointi-2023-kuviot.pdf/da2a5160-46ea-1afd-f84e-02400ad4a571/Lasten-ja-nuorten-hyvinvointi-2023-kuviot.pdf?t=1695106742149>

THL. Sukupuolen moninaisuus. Hakupäivä 24.1.2024. <https://thl.fi/aiheet/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus>

THL 2022. Tasa-arvosanasto. Hakupäivä 15.11.2023. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Urhonen, Pyry 2016. Sukupuolen näkymättömät kahleet. Sukupuoleen perustuvan vallan muodot ja toisintavat rakenteet koulussa. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Pro gradu - tutkielma. Hakupäivä 1.2.2024. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100471/GRADU-1484213880.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Vesa, Sofia 2018. Sukupuolten tasa-arvo historian oppikirjoissa. Turun yliopisto. Kasvatustiede. Pro gradu -tutkielma. Hakupäivä 20.5.2024. https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/145558/Vesa_Sofia_progradu.pdf?sequence=1

Vilka, Hanna 2023. Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina. Helsinki: Art House Oy.

Vilka, Hanna 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vilka, Hanna 2021. Tutki ja kehitä. 5. päivitetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Wiss, Kirsi, Ervasti, Eetu, Hietanen-Peltonen Marke, Laitinen, Kristiina & Saaristo, Vesa 2022. THL:n tilastoraportti 16/2022. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen peruskouluissa-TEA 2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/144392/Tilastoraportti_Hyvinvoinnin%20ja%20terveyden%20edist%C3%A4minen%20peruskouluissa%20-%20TEA%202021_final.pdf?sequence=1&isAllowed=y